

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

โดย

1. พันตรีหญิง จิตลดา สุธิตต์	กรมสอบสวนคดีพิเศษ
2. นายเจตน์ ดิษฐอุดม	กรมการปกครอง
3. นายเจิมบุญญ์ จิปปภพ	กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
4. นายเชาว์วัศ สกุลวรวิทย์	กรมศุลกากร
5. ดร.ทิวาวรรณ आयुวัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
6. นายภูธริศ อินาวัง	กรมราชทัณฑ์
7. ร้อยเอก รพีพงศ์ กฤตีสวนสมบัติ	กรมพระธรรมนูญ
8. นางสาววิชาดา จิตติกรยุทธนา	กรมคุมประพฤติ
9. นางสาวชลภัฏปริดียา พลอยงาม	สำนักงาน ป.ป.ส.
10. นางสาวสุปรีชา ศิริเอี่ยม	สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน
11. นางสาวอิสริยา สันติธรรม	สำนักงานกิจการยุติธรรม

รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม
สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ร่วมกับ
ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาแห่งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2562

บทคัดย่อ

การวิจัย “การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง และ 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ กรอบแนวคิดในการศึกษา โดยศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการรับรู้สิทธิในการร้องเรียน การรับรู้ช่องทางการร้องเรียน การรับรู้วิธีการร้องเรียน และการรับรู้กระบวนการดำเนินคดี อันจะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบ หรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังต่อไป โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบงานวิจัยเชิงผสม (Mixed methodology) คือการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณจากผู้ต้องขังจำนวน 112 คน และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกรุงเทพฯ จำนวน 5 คน

ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง พบว่า 1) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงสิทธิในการร้องเรียน 2) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่รับรู้ถึงช่องทางการร้องเรียน 3) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่รับรู้ถึงวิธีการในการร้องเรียน และ 4) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงกระบวนการในการร้องเรียน และเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง พบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง 2) ปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ช่องทางการร้องเรียนของผู้ต้องขัง 3) ปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง 4) ปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ทั้งนี้ การพัฒนารูปแบบและระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง พบว่าควร มีการปรับทัศนคติของผู้บริหารในการให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังอันจะนำไปสู่การเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีที่ดีขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ในการสร้างความรู้ความเข้าใจในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยหลักสิทธิมนุษยชน อีกทั้งการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่รับเรื่องร้องเรียนของผู้ต้องขังในการส่งเสริมความรู้ และช่องทางเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขัง และการเชื่อมโยงระบบการรับเรื่อง/ส่งต่อเรื่องร้องเรียน อันจะนำไปสู่การติดตามผลการดำเนินการดังกล่าวต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยเรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ในครั้งนี้เกิดขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ทำวิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งทีมงานอาจารย์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งให้โอกาสทีมงานได้มีโอกาสเข้ามาเสริมสร้างเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานวิจัยในกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งสละเวลาให้คำแนะนำในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความละเอียดและให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดีแก่ทีมงานผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหารและผู้บังคับบัญชาหน่วยงานต้นสังกัดของทีมงาน ที่เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เข้ามาเพิ่มพูนองค์ความรู้เพื่อนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานและพัฒนาต่อ ยอดภารกิจขององค์กรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันจะนำไปสู่การพัฒนางานด้านกระบวนการยุติธรรมของประเทศต่อไป และสิ่งสำคัญที่สุด คือ ขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมรุ่นของหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4 ทุกท่านที่ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งเกี่ยวกับงานวิจัย และอื่นๆ ทำให้การอบรมครั้งนี้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานร่วมกัน อันเป็นอีกหนึ่งเป้าหมายสำคัญของการเข้าร่วมอบรมในครั้งนี้ ทั้งนี้ ประโยชน์อันใดที่เกิดจากการทำวิจัยในครั้งนี้ ย่อมเป็นผลมาจากความร่วมมือของท่านดังกล่าวข้างต้น

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(2)
สารบัญตาราง	(6)
สารบัญภาพ	(7)
 บทที่ 1 บทนำ	 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	4
1.3 ขอบเขตการวิจัย	4
1.4 คำถามการวิจัย	4
1.5 สมมติฐานการวิจัย	4
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.8 นิยามศัพท์	5
 บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 7
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	7
2.1.1 หลักนิติธรรม	7
2.1.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน	12
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง	16
2.2 ระเบียบกฎหมาย	18
2.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	18
2.2.2 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560	19
2.2.3 กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการร้องเรียน	19
2.2.4 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง	
(Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)	20
2.2.5 มาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Mandela Rules)	21

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
บทที่ 3 วิธีวิจัย	28
3.1 การเก็บข้อมูล	28
3.1.1 ข้อมูลเชิงเอกสาร	28
3.1.2 ข้อมูลภาคสนาม	28
3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)	29
3.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	29
3.2.2 ตัวแปร	29
3.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	30
3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	31
3.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	31
3.3 การวิจัยเชิงคุณภาพ	31
3.3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)	31
3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	31
3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	32
3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	32
3.4 กระบวนการดำเนินการวิจัย	32
3.5 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	32
บทที่ 4 ผลการศึกษา และอภิปรายผล	33
4.1 ผลการศึกษา	33
4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	33
4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	45
4.2 อภิปรายผล	48
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	50
5.1 สรุปผลการศึกษา	50
5.1.1 ระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรม ในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง	50
5.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	51

5.1.3 รูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	51
5.2 ข้อเสนอแนะ	54
5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	54
5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	54
5.3 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป	55
 บรรณานุกรม	 56
 ภาคผนวก	 59
 ประวัติย่อของผู้วิจัย	 70

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 แสดงสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการนิรโทษผู้ร้องที่เป็นผู้ต้องขังร้องเรียนมาที่กลุ่มงานจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ ปีงบประมาณ 2559-2562	2
4.1 ข้อมูลอายุของกลุ่มตัวอย่าง	33
4.2 ข้อมูลระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง	34
4.3 ข้อมูลการประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง	35
4.4 ข้อมูลรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง	35
4.5 ข้อมูลประเภทผู้ต้องขังของกลุ่มตัวอย่าง	36
4.6 ข้อมูลระยะเวลาถูกคุมขังของกลุ่มตัวอย่าง	36
4.7 ข้อมูลจำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดีของกลุ่มตัวอย่าง	36
4.8 ข้อมูลการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง	37
4.9 ข้อมูลการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง	37
4.10 ข้อมูลการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง	38
4.11 ข้อมูลการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง	38
4.12 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	39
4.13 การแจกแจงของประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	40
4.14 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน	41
4.15 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน	42
4.16 การแจกแจงของประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	43
4.17 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน	44

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 มาตรา 46 ให้ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องทุกข์หรือเรื่องราวใดๆ ต่อเจ้าพนักงานเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำ อธิบดี รัฐมนตรี หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง หรือทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ได้ ตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงมหาดไทย บัญญัติดังกล่าวได้อนุญาตการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 41 ที่ให้บุคคลมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐและได้รับแจ้งผลการพิจารณา โดยรวดเร็ว รวมถึงฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ ประกอบกับกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 หมวด 6 การร้องทุกข์ยื่นเรื่องราวและถวายฎีกาของผู้ต้องขัง ข้อ 120 - 126 ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการร้องทุกข์ยื่นเรื่องราวและถวายฎีกาโดยสรุป ดังนี้ การเขียนคำร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกา ผู้ต้องขังต้องเขียนเองเว้นแต่ไม่สามารถเขียนเองได้ และต้องเขียนในที่ซึ่งทางการเรือนจำจัดให้ในกรณีที่ผู้ต้องขังขอสงวนเป็นความลับ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอยู่ใกล้ในระยะที่อ่านเข้าใจข้อความที่เขียน หรือขอร้องหรือยอมให้ผู้อื่นมีโอกาสนั้น นอกจากบุคคลที่ผู้ต้องขังนั้นยินยอม (ข้อ 121) และเมื่อพัศดีได้รับหนังสือร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกา หากมิใช่ผู้ต้องขังจะขอเป็นความลับให้เปิดซองเปิดดูข้อความและการสอบข้อเท็จจริงและทำความเข้าใจเสนอต่อผู้บังคับบัญชาพร้อมแนวทางการแก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือตามที่ผู้ต้องขังร้องขอ (ข้อ 124) แต่หากเป็นกรณีผู้ต้องขังขอรักษาความลับให้สอดหนังสือไว้ในซองและผนึกเสีย ห้ามมิให้ เจ้าพนักงานเรือนจำอ่านแต่มีหน้าที่จัดส่งไปยังผู้รับเท่านั้น (ข้อ 125 วรรคหนึ่ง) ยกเว้นเรื่องร้องทุกข์ ที่ผู้ต้องขังติลถึงรัฐมนตรี หรือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ต้องส่งไปให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์พิจารณาดำเนินการตามเห็นสมควรก่อน (ข้อ 125 วรรคสอง)

จากสถิติการร้องเรียนร้องทุกข์ของผู้ต้องขังทั่วประเทศที่มีการร้องเรียนไปที่กรมคุมครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ระหว่างปีงบประมาณ 2559-2562 พบว่ามีเรื่องร้องเรียนทั้งสิ้นจำนวน 1,213 เรื่อง โดยแยกเป็นการร้องเรียนผ่านช่องทางไปรษณีย์จากเรือนจำ จำนวน 391 เรื่อง และจากผู้ร้องโดยตรง 822 เรื่อง ดังแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 แสดงสถิติข้อมูลเกี่ยวกับกรณีผู้ร้องที่เป็นผู้ต้องขังร้องเรียนมาที่กลุ่มงานจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ ปีงบประมาณ 2559-2562

ปีงบประมาณ	ช่องทางรับเรื่องร้องเรียนทางไปรษณีย์		รวม
	เรือนจำ	ผู้ร้อง	
2559	99	304	403
2560	50	271	321
2561	155	195	350
2562	87	52	139
รวม	391	822	1,213

*ข้อมูล ณ วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2562

ที่มา : กลุ่มงานจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ทั้งนี้ การร้องทุกข์ยื่นเรื่องราวร้องเรียน พบว่า เรื่องที่มีการร้องเรียนส่งมายังสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นที่ 1 ผู้ร้องเรียนขอให้ตรวจสอบ หรือเร่งรัดคดีที่ผู้ร้องตกเป็นผู้ต้องหา (เรื่องยังไม่เข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาของศาล โดยที่พนักงานสอบสวนได้แจ้ง ข้อกล่าวหาหรือมีหนังสือแจ้งอายัดตัวผู้ต้องขังไว้แล้ว แต่ยังมีได้ดำเนินการต่อให้เสร็จสิ้นกระบวนการ) ประเด็นที่ 2 ผู้ร้องเรียนขอให้ตรวจสอบหรือเร่งรัดคดีที่ผู้ร้องคาดว่าจะตกเป็นผู้ต้องหา (เนื่องจากได้กระทำความผิดไว้หลายครั้งหลายครา และไม่ทราบว่าตนเองถูกอายัดตัวหรือมีคดีค้างดำเนินการอยู่กับสถานีตำรวจแห่งใดหรือไม่) และประเด็นที่ 3 ผู้ร้องเรียนขอให้ตรวจสอบ การถอนอายัดของพนักงานสอบสวนในคดีที่ศาลมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วหรือคดีถึงที่สุดแล้ว เป็นต้น

ทั้งนี้ ข้อสังเกตประเด็นแรก ที่พบจากคำร้องเรียน ได้แก่ ความเดือดร้อนเสียหายที่ผู้ร้องเรียน (ผู้ต้องขัง) ได้รับ ซึ่งแทบทุกรายจะกล่าวอ้างถึงการเสียสิทธิประโยชน์ต่างๆของกรมราชทัณฑ์ เช่น สิทธิในการเป็นนักโทษเด็ดขาด หรือสิทธิในการได้รับพระราชทานอภัยโทษ นอกจากนี้ ก็ยังมีกรณี ที่ร้องเรียนเพราะเกรงจะไม่ได้ปล่อยตัวเมื่อพ้นโทษและหลายต่อหลายครั้งที่พบว่าผู้ร้องเรียนส่วนใหญ่ ไม่อาจแสดงข้อมูลหลักฐานยืนยันความเดือดร้อนเสียหายตามที่ร้องเรียนได้ เนื่องจากเป็นความเดือดร้อนเสียหายที่ยังไม่เกิดขึ้นจริง หรือเป็นการคาดเดาไปเองว่าจะเกิดขึ้นรวมทั้งความไม่เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างสิทธิและประโยชน์ในทางการราชทัณฑ์ เป็นต้น

ข้อสังเกตประเด็นที่สอง ได้แก่ กรณีปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ที่อาจไม่เป็นไปตามระเบียบและหลักเกณฑ์ที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดไว้ เช่น พนักงานสอบสวน

ไม่แนบสำเนาหมายจับไปพร้อมกับหนังสือขออายัดตัวหรือละเลยการติดตามการส่งคดี ของพนักงานอัยการไม่แจ้งถอนอายัดตัวผู้ต้องหาภายหลังจากที่พนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลแล้วหรือเมื่อสืบทราบพบตัวผู้ต้องหา และได้ยื่นขออายัดตัวผู้ต้องหาไว้ต่อเรือนจำ/ทัณฑสถานแล้ว แต่กลับไม่รีบเร่งดำเนินคดีเป็นต้น

ข้อสังเกตประเด็นที่สาม ได้แก่ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ส่งผลกระทบ หรือเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือองค์กร โดยแบ่งออกเป็นกรณีที่ผู้ต้องหา (ผู้ต้องขัง) ถูกอายัดตัวจากพนักงานสอบสวนจริง และกรณีที่ไมพบว่ามี การอายัดตัวจากพนักงานสอบสวน โดยกรณีที่มีการอายัดตัวจากพนักงานสอบสวนจริงนั้น ประเด็นการร้องเรียนที่พบมากที่สุดคือ ความล่าช้าในการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวน และในส่วนกรณีที่ไมพบว่ามี การอายัดตัวจากพนักงานสอบสวนนั้นส่วนใหญ่เกิดจากความเข้าใจผิดของผู้ร้องเรียน (ผู้ต้องขัง) เป็นต้น

ที่ผ่านมาการดำเนินการของทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลางในการรับเรื่องผู้ต้องขังร้องทุกข์หรือเรื่องราวร้องเรียนเกี่ยวกับการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขังผ่านไปยังหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เช่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และองค์กรอัยการ เป็นต้นนั้น ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลางก็ได้ดำเนินการส่งต่อความช่วยเหลือให้แก่ผู้ต้องขังให้ได้รับความเป็นธรรม ข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มีผู้ต้องขังรับรู้ถึงสิทธิของตนตามกฎหมาย แต่ในอีกทางหนึ่งผลการดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ ปรากฏว่าในบางกรณีต้องยุติเรื่องไปเพราะผู้ต้องขังได้ใช้สิทธิในภายหลังจากที่ศาลได้พิจารณาคดีไปแล้ว ซึ่งหน่วยงานเหล่านั้นไม่อาจก้าวล่วงอำนาจศาลได้ ทำให้ผู้ต้องขังที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายและไม่มีเงิน ค่าจ้างทนายความ ไม่อาจต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน และส่งผลให้มีผู้ต้องขัง ต้องยอมรับสารภาพเพื่อเป็นเหตุบรรเทาโทษทั้งที่ไม่ได้กระทำความผิด เป็นต้น ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับผู้ต้องขังในเรื่องดังกล่าวยังมีจำกัด เช่น ยังไม่ทราบว่าผู้ต้องขังรับรู้ถึงสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด และอย่างไร อะไรคือสิ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้ถึงสิทธิของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังรับรู้สิทธิดังกล่าวจากช่องทางใด เป็นต้น

ทั้งนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง จึงได้ตระหนักถึงสิทธิ ในการรับรู้ของผู้ต้องขังตามกฎหมาย และเห็นควรให้พัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิดังกล่าวของผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงได้จัดทำขึ้นโดยอาศัยผู้ต้องขัง ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลางเป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังอันจะนำไปสู่การเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง
- 1.2.3 เพื่อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยศึกษาการรับรู้สิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยประกอบด้วย การรับรู้สิทธิตามกฎหมาย การรับรู้ช่องทางในการดำเนินตามสิทธิร้องเรียน การรับรู้วิธีการร้องเรียน รวมทั้งการรับรู้กระบวนการในการดำเนินคดี

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังคดีอาญาที่ถูกต้องคดีในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ทั้งผู้ต้องขังเด็ดขาด และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานของทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง กรุงเทพมหานคร

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

1 – 30 เมษายน 2562

1.4 คำถามการวิจัย

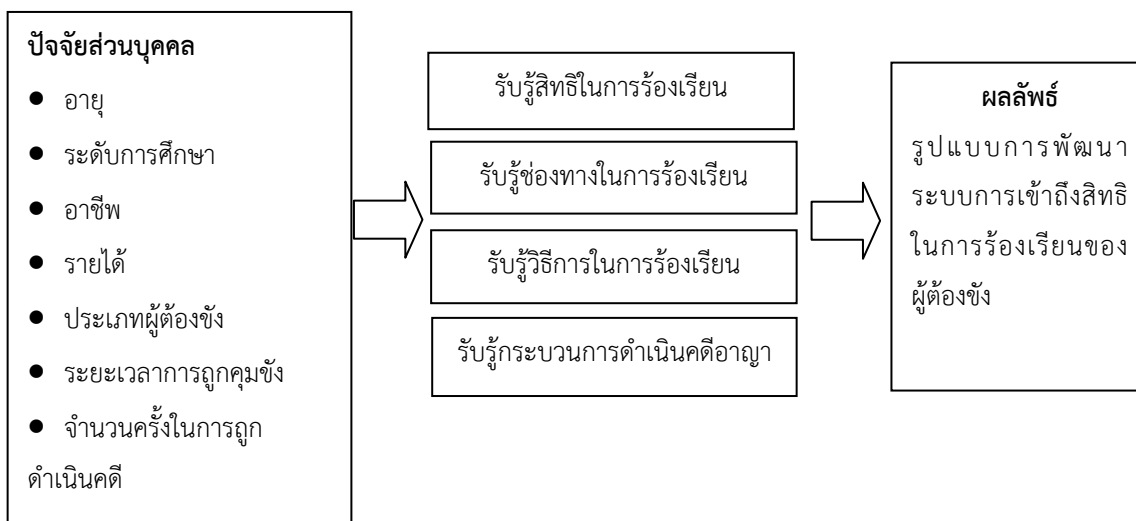
ผู้ต้องขังรับรู้สิทธิของตนรวมถึงวิธีการ ช่องทางในการร้องเรียนรวมทั้งกระบวนการในการดำเนินคดีหรือไม่

1.5 สมมติฐานการวิจัย

ผู้ต้องขังที่มีปัจจัยภูมิหลังแตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้สิทธิในการร้องเรียน การไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดี

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ได้รับทราบการรับรู้สิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีของตน

1.7.2 ได้แนวทางในการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

1.8 นิยามศัพท์

ประเภทผู้ต้องขัง แบ่งเป็นสองประเภท คือ ผู้ต้องขังเด็ดขาด และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี

ผู้ต้องขังเด็ดขาด หมายถึง ผู้ต้องขังที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุด ในความผิดที่ได้กระทำนั้น ๆ แล้ว ไม่ว่าจะเป็นกรณีคดีถึงที่สุดในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา

ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี หมายถึง ผู้ต้องขังที่ไม่ใช่ผู้ต้องขังเด็ดขาด ซึ่งคดีของผู้ต้องขังดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นระหว่างการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ศาล

อุทธรณ์ หรือศาลฎีกา และผู้ต้องขังซึ่งอยู่ระหว่างการฝากขังในชั้นพิจารณาของพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการด้วย

การรับรู้ หมายถึง การที่บุคคลได้รับทราบถึงข้อมูลหรือข่าวสารต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ๆ และต่อมาได้มีการวิเคราะห์หรือตีความข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นจนเกิดเป็นความเข้าใจ

การรับรู้สิทธิในการร้องเรียน หมายถึง การที่ผู้ต้องขังทราบถึงความสามารถของตน ที่จะร้องเรียนในกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอาญาได้

การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน หมายถึง การที่ผู้ต้องขังทราบถึงบุคคล หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขังสามารถดำเนินการร้องเรียนไปถึงได้ หากผู้ต้องขังไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนิน คดีอาญาของตน

การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน หมายถึง การที่ผู้ต้องขังทราบถึงขั้นตอน หรือวิธีการ ที่ผู้ต้องขังต้องปฏิบัติในกรณีที่ผู้ต้องขังต้องการใช้สิทธิในการร้องเรียนหากผู้ต้องขังไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอาญา และรวมไปถึงการที่ผู้ต้องขังทราบถึงสิทธิบางประการที่ผู้ต้องขังสามารถขอให้ทางเรือนจำดำเนินการให้เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถใช้สิทธิในการร้องเรียนได้อย่างลุล่วงด้วย

การรับรู้กระบวนการดำเนินคดีอาญา หมายถึง การที่ผู้ต้องขังทราบถึงขั้นตอน หรือวิธีการ ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย

การไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอาญา หมายถึง การที่ผู้ต้องขังถูกดำเนินคดีอาญาโดยไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด หรือ ไม่ทราบถึงสิทธิต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขังมีในการต่อสู้คดีอาญา ทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

โครงการพัฒนาปฏิบัติสัญญา หมายถึง โครงการที่จัดขึ้น เพื่อออกให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในด้านพัฒนาปฏิบัติ ได้แก่ งานเลื่อนชั้นผู้ต้องขัง งานลดวันต้องโทษ งานพักการลงโทษ งานอภัยโทษ งานด้านทะเบียนประวัติงานด้านจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง งานวินัยผู้ต้องขัง ตรวจสอบด้านพัฒนาปฏิบัติกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง ทั้งตำรวจ อัยการ ศาล หน่วยงานความ เป็นต้น โดย เรือนจำหรือทัณฑสถานนั้นๆ จัดขึ้นแก่นักโทษของตนปีละหนึ่งครั้ง หรือตามนโยบายของผู้บริหาร

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี”
คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎี
 - 1.1 หลักนิติธรรม
 - 1.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง
2. ระเบียบกฎหมาย
 - 2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560
 - 2.2 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560
 - 2.3 กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการร้องเรียน
 - 2.4 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)
 - 2.5 มาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Mandela Rules)
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม (Rule of Law)

นักคิด นักปรัชญาทั้งหลายในโลกนี้ อาทิเช่น Plato และ Aristotle ได้คิดค้นรูปแบบการปกครองที่ดีเพื่อนำไปสู่สังคมที่เพื่อนมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ได้อย่างสงบสุข ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างมีศักดิ์ศรี ได้อย่างเป็นธรรม มานับเป็นพัน ๆ ปีจากประวัติศาสตร์อันยาวนาน ที่มนุษย์ได้ลองผิดลองถูก ลองทฤษฎีแนวคิดต่าง ๆ มากมาย ในที่สุดข้อสรุปอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ก็คือสังคมอันชอบธรรมที่ว่านี้เกิดขึ้นได้ต้องเป็นสังคมที่ใชกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง (Rule by men)

เหตุที่ปฏิเสธการปกครองโดยบุคคลหรือคณะบุคคล (Rule by men) เพราะสัจธรรมข้อหนึ่งที่กล่าวโดย Lord Acton นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษที่ว่า “Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely. นำไปสู่การฉ้อฉลทุจริต อย่างเด็ดขาดแน่นอน

อย่างไรก็ตาม ลำพังแต่มีกฎหมายเป็นหลักในสังคมหรือในประเทศนั้นยังไม่พอ เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้นและผู้สร้างกฎหมาย ซึ่งมีมนุษย์ปุถุชนย่อมมีทั้งดีและไม่ดี มีอคติ มีฉ้อฉล มนุษย์อาจ ใช้กฎหมาย สร้างความไม่เป็นธรรม ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม ใช้กฎหมายสร้าง ความถูกต้องให้กับตนเอง หรืออื่นๆ ที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม ดังนั้น กฎหมายจึงต้องอยู่ภายใต้หลักพื้นฐาน บางประการ ซึ่งก็คือ หลักนิติธรรม (The Rule of Law)

คำว่า “หลักนิติธรรม” มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Rule of Law ซึ่งมีผู้ให้คำแปลไว้หลากหลาย อาทิพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแปลว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย” บ้างก็แปลว่า “หลักการปกครอง ด้วยกฎหมาย” “หลักความยุติธรรมตามกฎหมาย” “หลักธรรม” “หลักธรรมแห่งกฎหมายหรือนิติปรัชญา” “นิติธรรมวินัย” “ธรรมะแห่งกฎหมาย” หรือ “นิติศตมภ์” ฯลฯ แต่คำแปลที่ได้รับความนิยมและใช้กันแพร่หลายโดยทั่วไปคือ คำว่า “หลักนิติธรรม”

ธานินทร์ กรวิเชียร ให้ความหมาย หลักนิติธรรม ไว้ว่า หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่เทิดทูลศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิมนุษยชน ทุกแง่มุม รัฐต้องให้ ความอารักขาคุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์หากมีข้อพิพาทใดๆเกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้น โดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรม ตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม

อานันท์ ปันยารชุน ให้ความหมายว่าหลักนิติธรรม คือทั้งเจตนารมณ์สาระและการบังคับ ให้กฎหมาย ต้องเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เอื้อประโยชน์ต่อมหาชนคนหมู่มาก ไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต้องเสมอภาคชัดเจนและคาดการณ์ได้ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่กลไกทางกฎหมายอย่างเดียว ไม่เพียงพอสำหรับการแก้ไขปัญหาการทุจริตจึงจำเป็นต้องสร้างองค์ประกอบต่างๆ ในสังคมไทยเพื่อสนับสนุนให้กลไกต่างๆ มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น องค์ประกอบเหล่านั้น คือ สังคมสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องทันการและครบสมบูรณ์ มีกระบวนการรองรับอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดความชัดเจนในกระบวนการตัดสินใจ นับเป็นอาวุธสำคัญในกระบวนการสร้างความโปร่งใส สังคมต้องมีความโปร่งใส สังคมต้องสร้างกลไกความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้

อันที่จริงคำว่า “หลักนิติธรรม” ที่มาจากคำว่า Rule of Law ไม่ใช่คำใหม่ในวงการกฎหมาย ของประเทศไทย นักวิชาการและนักกฎหมายไทยได้ยินและรู้จักกับคำว่าหลักนิติธรรมกันมานานพอสมควร แต่เนื่องจาก หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่กำลังเกิดและพัฒนาขึ้นก่อนในประเทศอังกฤษ อันมีระบบกฎหมาย แนวคิดและสภาพแวดล้อมที่ต่างจากกฎหมายไทย ประกอบกับหลักนิติธรรมเป็นหลักคิดที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องที่ยากเข้าใจยากและมีพลวัตรตลอดเวลา นัก

คิด นักกฎหมาย นักวิชาการได้อธิบาย ให้ความหมาย องค์ประกอบ สาระสำคัญของคำว่าหลักนิติธรรมไว้ไม่ตรงกันเสียทีเดียว เหตุต่างๆ เหล่านี้จึงอาจทำให้ นักกฎหมายและบุคคลต่างๆ มีความเข้าใจ ความหมาย องค์ประกอบ สาระสำคัญ และความสำคัญ ของหลักนิติธรรมแตกต่างกันไป

สมยศ เชื้อไทย (2551) ได้อธิบายถึงหลักนิติธรรมในมิติหลักพื้นฐานตามกฎหมาย รัฐธรรมนูญไว้ว่า **“นิติธรรม”** หมายถึง รัฐซึ่งยอมรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎร ทั้งนี้ เพื่อที่ราษฎรจะได้ใช้สิทธิเสรีภาพเช่นว่านั้นพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้ตามที่แต่ละคนเห็นสมควร ดังนั้น รัฐประเพณีนี้จึงเป็นรัฐที่มีอำนาจจำกัดโดยยอมอยู่ภายใต้กฎหมายของตนเอง เพื่อประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถือสิทธิภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งมีคุณค่าสูงสุด หลักนิติธรรมประกอบด้วย หลักพื้นฐาน 2 ประการ คือ (1) หลักสิทธิขั้นพื้นฐาน และ (2) หลักแบ่งแยกอำนาจ

ก) หลักสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundament right)

สิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิซึ่งติดตัวมนุษย์แต่ละคน ซึ่งไม่มีใครสามารถพรากจากมนุษย์ แต่ละคนได้ (Unalienable right) เป็นสิทธิของมนุษย์เองมิใช่สิทธิที่รัฐมอบให้ สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานนี้ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สิทธิมนุษยชนทั่วไป และสิทธิพลเมือง สิทธิมนุษยชนทั่วไป เป็นสิทธิในฐานะ ที่เป็นมนุษย์ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน สิทธิเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารถึงกันและกัน สิทธิเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิเสรีภาพในครอบครัว สิทธิเสรีภาพ ในการประกอบอาชีพ สิทธิเสรีภาพในการมีทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพในการทำสัญญา สิทธิเสรีภาพในการที่จะแสดงความคิดเห็น ส่วนสิทธิพลเมืองนั้นหมายถึงสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในการที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นสมาคม หรือเป็นพรรคการเมือง รวมตลอดถึงสิทธิเสรีภาพในการที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เป็นต้น ในรัฐที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญของรัฐนั้นจะต้องรับรองคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ด้วย แต่การที่รัฐจะยอมรับรองและให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะยอมให้ราษฎรใช้สิทธิเสรีภาพของตนกระทำการต่างๆ ได้ โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากรัฐมีผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์สาธารณะที่จะต้องธำรงรักษา ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์สาธารณะนี้ ในบางกรณีรัฐจำต้องบังคับให้ราษฎรกระทำการหรือละเว้นไม่กระทำการบางอย่าง เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงสามารถล่วงล้ำเข้าไป ใน “แดน” แห่งเสรีภาพของราษฎรได้บ้างเหมือนกัน แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกล้ำกลายหรือรุกล้ำสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจนเป็นการทั่วไปและออกบังคับใช้ล่วงหน้า ให้องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐรุกล้ำหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ในกรณีใดและภายในขอบเขตอย่างไร แต่กฎหมายจะให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐรุกล้ำกลายหรือรุกล้ำสิทธิเสรีภาพ

ของราษฎรได้เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อคุ้มครองสิทธิให้แก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันเท่านั้น บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ในอันที่จะล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพไว้อย่างคลุมเครือก็ดี ที่ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐเกินเลยกว่าความจำเป็นแก่การธำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะก็ดี ย่อมขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ หรือหลักการของนิติธรรมนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ ในนิติธรรมนั้นไม่ใช่เฉพาะแต่ความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับราษฎรเท่านั้น ที่จะต้องเป็นความสัมพันธ์ภายใต้กฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎรก็จะต้องเป็นความสัมพันธ์ตามกฎหมายด้วย จึงมีผู้กล่าวว่าผู้ปกครองที่แท้จริงในนิติธรรมคือ กฎหมายที่รัฐตราขึ้น โดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญ การปกครองในนิติธรรมจึงเป็นการถือกฎหมายเป็นใหญ่ไม่ใช่คนเป็นใหญ่

เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะอยู่ในลำดับชั้นใดรุกรล้ำหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎร ตามอำเภอใจไม่ได้ ตรงกันข้าม อำนาจขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอยู่อย่างจำกัด คือ ถ้าองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรใดจะเข้าไปรุกรล้ำหรือลบล้างสิทธิเสรีภาพของราษฎรคนหนึ่งคนใด องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรนั้นจะต้องแสดงได้ว่ามีกฎหมายฉบับใดให้อำนาจตนกระทำการเช่นนั้น เพียงแต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐมีนโยบาย และแม้ว่านโยบายที่กำหนดขึ้นจะเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นเพื่อการธำรงรักษาไว้ ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะ ถ้าหากยังไม่ได้มีการนำเอานโยบายนั้นไปบัญญัติเป็นกฎหมายให้อำนาจตนดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายเพื่อรุกรล้ำหรือจำกัดสิทธิของราษฎรได้ จึงเกิดหลักที่สำคัญของกฎหมายปกครองที่ว่า “ไม่มีกฎหมายไม่มีอำนาจ” ซึ่งหลักพื้นฐานสำหรับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในประเทศที่มีหลักนิติธรรม

เพื่อที่จะให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของราษฎรเกิดเป็นจริงเป็นจังขึ้นได้ ราษฎรผู้ซึ่งเห็นว่าตนเองถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะต้องมีสิทธิโต้แย้งคัดค้านการกระทำขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐและหากผลการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำ ขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐธรรมนุญที่ตนเห็นว่าขัดต่อกฎหมายที่มีผลบังคับอยู่ในบ้านเมือง รัฐจะต้องเพิกถอนการกระทำนั้นเสียและทำให้ราษฎรได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้นกลับคืนสู่ฐานะเดิม โดยการชดเชย ค่าสินไหมทดแทนให้

ข) หลักแบ่งแยกอำนาจ (Separation of power)

หลักการแบ่งอำนาจเป็นหลักการพื้นฐานของนิติธรรมเคียงคู่กับหลักสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นหลักการในเชิงเนื้อหาของนิติธรรม ส่วนหลักแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักการในการจัดวางโครงสร้าง ขององค์กรของรัฐไม่ให้มีอำนาจเด็ดขาด เพื่อประสิทธิภาพเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจ เนื่องจากอำนาจเด็ดขาดนั้นทำให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเกินเลยเสมอจนกลายเป็นอำนาจ ตามอำเภอใจ หลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นหลักประกันสิทธิในแง่การจัดองค์กร

ซึ่งเป็นหลักการ ในเชิงรูปแบบของนิติธรรมเพราะหลักการสำคัญๆ ของนิติธรรมที่เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น จะปรากฏเป็นจริงขึ้นมาในทางปฏิบัติได้ยากหรือไม่ได้เลย ถ้าหากว่าอำนาจหน้าที่ในการตรากฎหมายหรืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจหน้าที่บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายหรืออำนาจบริหาร และอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องตามกฎหมายของการกระทำขององค์กร เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการ รวมศูนย์อยู่ในบุคคลหรือคณะบุคคลเดียวกัน ถึงแม้ว่าบุคคลหรือคณะบุคคลนั้นจะได้รับการเลือกตั้งมาจากราษฎรตามวิธีทางประชาธิปไตยก็ตาม ก็มิอาจไว้วางใจผู้ปกครองที่มีอำนาจได้ ดังที่ Montesquieu กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองของมนุษยชาติให้บทเรียนว่า บุคคลทุกคนเมื่อมีอำนาจ มีแนวโน้มที่จะฉวยเอาอำนาจหน้าที่และใช้อำนาจเกินเลยอยู่เสมอ ๆ การใช้อำนาจอย่างพอเหมาะพอควรจะเป็นไปได้ก็แต่โดยการจำกัดการของรัฐในลักษณะที่ให้ “อำนาจหนึ่งหยุดยั้ง อีกอำนาจหนึ่ง” การแบ่งแยกอำนาจในความหมายของการจัดให้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ มีองค์กรผู้ใช้ต่างองค์กรกัน และเป็นอิสระจากกัน โดยให้องค์กรเหล่านั้นคอยตรวจสอบและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน (Check and balances) กลไกที่สำคัญยิ่งในการสถาปนานิติธรรม ด้วยเหตุนี้ หลักการแบ่งแยกอำนาจจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของหลักนิติธรรม ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานในการจัด องค์กรของรัฐในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อมิให้มีอำนาจเด็ดขาดนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า หลักนิติธรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายอยู่ที่การประกันสิทธิเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรภาครัฐ หลักการนี้ก่อให้เกิดหลักกฎหมายมหาชน ดังต่อไปนี้

(1) หลักความชอบกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ตามหลักการนี้การกระทำขององค์กรฝ่ายบริหารจะต้องทำด้วยกฎหมายซึ่งตราขึ้นโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ หมายความว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎรนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐ จะมีอำนาจสั่งการให้ราษฎรกระทำการหรือละเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ต่อเมื่อมีบทบัญญัติ แห่งกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดแจ้ง และจะต้องให้อำนาจนั้นอยู่ภายในกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามหลักการนี้ทำให้ฝ่ายบริหารผูกพันต่อกฎหมายหรืออยู่ภายใต้กฎหมาย

(2) หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย ตามหลักนี้ หมายความว่า กฎหมายทั้งหลายที่องค์กรฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราขึ้นจะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่ให้อำนาจองค์กรฝ่ายบริหารล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรนั้นจะต้องมีข้อความระบุไว้ อย่างชัดเจนพอสมควรว่าให้องค์กรของฝ่ายบริหารองค์กรใดมีอำนาจล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ในกรณีใด ภายในขอบเขตอย่างใดอย่างหนึ่ง และจะต้องมิให้อำนาจแก่องค์กรฝ่ายบริหารล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรเกิน

ขอบเขตแห่งความจำเป็นเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะหรือกระทบต่อสาระสำคัญของสิทธิเสรีภาพอีกประการหนึ่ง ตามหลักการนี้ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องผูกพันต่อรัฐธรรมนูญ

(3) หลักการควบคุมตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการ ตามหลักการนี้หมายความว่า การควบคุมไม่ให้เกิดการกระทำขององค์กรฝ่ายบริหารขัดต่อกฎหมายก็ดี การควบคุมไม่ให้เกิดกฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ดี จะต้องเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรตุลาการซึ่งมีความเป็นอิสระจากองค์กรฝ่ายบริหาร และองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ องค์กรตุลาการซึ่งหน้าที่ควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายก็ดี อาจจะเป็นองค์กรตุลาการอีกองค์กรหนึ่งแยกออกมาจากองค์กรตุลาการผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาก็ได้ เช่น ศาลปกครองซึ่งมีอำนาจหน้าที่พิจารณาคดีปกครอง หรือศาลรัฐธรรมนูญซึ่งมีอำนาจหน้าที่พิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย อย่างไรก็ตามก็ต่องค์กรตุลาการนั้นๆ จะต้องมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากองค์กรนิติบัญญัติและองค์กรฝ่ายบริหาร กล่าว คือ ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนนั้น องค์กรตุลาการไม่จำเป็นต้องฟังคำสั่ง คำบัญชาจากองค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ และมีกระบวนการพิจารณาที่เปิดเผยเป็นธรรมรับฟังคู่ความและใช้เหตุผลในคำวินิจฉัยที่ชี้ขาด

กล่าวโดยสรุป หลักการของนิติธรรมอาจแยกพิจารณาได้ใน 2 ลักษณะ คือ ในแง่เนื้อหาและในแง่รูปแบบ ในแง่เนื้อหาได้แก่ หลักสิทธิขั้นพื้นฐานมีค่าสูงสุด หลักเจ้าหน้าที่มีอำนาจจำกัดหรือรุกรานสิทธิขั้นพื้นฐานได้เท่าที่จำเป็นพอสมควรแก่เหตุ (หลักสัดส่วนในการใช้อำนาจ) หลักเขตความเสียหายอันเกิดจากการกระทำอันมิชอบของรัฐ (หลักความยุติธรรม) ส่วนในแง่รูปแบบได้แก่ หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หลักแบ่งแยกอำนาจ หลักความเป็นอิสระของตุลาการ เป็นต้น

ซึ่งผู้วิจัยจะนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาในเรื่องการทำงานหรือการปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ

2.1.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิที่มีติดตัวมนุษย์ทุกคนมาแต่กำเนิด โดยไม่ขึ้นอยู่กับ เชื้อชาติ เพศ สัญชาติ ภาษา ศาสนา หรือสถานะอื่นใด สิทธิมนุษยชนยังรวมไปถึง สิทธิในชีวิตและเสรีภาพที่จะไม่เป็นทาสและถูกทารุณกรรม สิทธิที่จะมีเสรีภาพในความเห็นและการแสดงออก สิทธิในการทำงานและการศึกษา และสิทธิอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งทุกคนมีสิทธิเหล่านี้ได้โดยไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติ โดยได้มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความไว้ดังนี้

สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิของมนุษย์หรือสิทธิในฐานะที่บุคคลเกิดเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในร่างกาย ทรัพย์สิน หรือสภาพต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล (กุลพล พลวัน, 2527)

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนได้พัฒนามาโดยลำดับ และได้มีการพัฒนาจนเกิดเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights – UDHR) ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีมติรับรองและประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2491 และได้มีการพัฒนาจนมีการประกาศใช้ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Convent on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR) ตามมาในภายหลัง (Wiktor Osiatynski, 2557)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนรับรองถึงสิทธิความเป็นมนุษย์ของบุคคลทุกคนว่าสิทธิเหล่านี้เป็นมาตรฐานสากลของมนุษย์ และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ยังยืนยันว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ทุกบุคคลมีมาแต่กำเนิด แต่สิทธิเหล่านี้สามารถถูกจำกัดได้โดยกฎหมาย หากเพื่อเป็นการปกป้องไม่ให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น (Michael Freeman, 2557)

ถึงแม้ว่าผู้ถูกคุมขังจะไม่สามารถมีสิทธิบางประการได้ก็เป็นผลมาจากการถูกจำกัดไว้โดยกฎหมายแห่งรัฐ แต่ผู้ต้องขังก็ยังคงได้รับสิทธิมนุษยชนบางประการอยู่ด้วย โดยเฉพาะสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของตน ซึ่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้มีการรับรองไว้ ดังนี้ ข้อ 10 ทุกคนย่อมมีสิทธิในความเสมอภาค อย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียงในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน ข้อ 11 (1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด ตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี (2) บุคคลใดจะถูกตัดสินว่ามีความผิดทางอาญาใด อันเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นใด อันมิได้ถือว่า เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่ได้กระทำการนั้นไม่ได้ และจะกำหนดโทษที่หนักกว่าที่บังคับใช้ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้

ในส่วนของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งไทยเข้าเป็นภาคีโดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540 ก็มีกติกาสี่ข้อรับรองสิทธิมนุษยชนซึ่งใช้กับผู้ต้องขังได้อยู่ด้วย เช่น ในส่วนที่ 3 ข้อ 6. 4. บุคคลใดต้องคำพิพากษาประหารชีวิต ย่อมมีสิทธิขออภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษาประหารชีวิตอาจให้ได้ในทุกกรณี ข้อ 9. 1. บุคคล ทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย จะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้ บุคคลจะถูกกลั่นแกล้งเสรีภาพมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการในกฎหมาย 2. ในขณะที่จับกุม บุคคลที่ถูกจับกุมจะต้องได้รับแจ้งถึง

เหตุในการจับกุม และข้อหาที่ถูกจับกุม 3. บุคคลที่ถูกจับกุมหรือ ควบคุมตัวในข้อหาทางอาญา จะต้องถูกนำไปยังศาลหรือเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะใช้อำนาจตุลาการ และจะต้องมี สิทธิได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาสมควร หรือได้รับการปล่อยตัวไป แต่ในการปล่อยตัวอาจ กำหนดให้มีการประกันว่าจะมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดี และจะมาปรากฏตัวเพื่อการบังคับตาม คำพิพากษาเมื่อถึงเวลานั้น 4. บุคคลที่ถูกจับกุมหรือควบคุม มีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ตัดสินโดยไม่ ชักช้า ถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมผู้นั้น และหากการควบคุมไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ให้ ศาลมีคำสั่ง ปล่อยตัวไป 5. บุคคลที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่า สิ้นไหมทดแทน ข้อ 10. 1. บุคคลที่ถูกไล่ออนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ข้อ 14. 1. บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันในการพิจารณา ของศาลในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งตนต้องหาว่ากระทำความผิด บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการ พิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยคณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีอำนาจ มีความเป็น อิสระ และเป็นกลาง สื่อมวลชนและสาธารณชน อาจถูกห้ามเข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือ บางส่วนก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือความมั่นคงของชาติใน สังคมประชาธิปไตยหรือเพื่อความจำเป็นเกี่ยวกับส่วนได้เสียในเรื่องชีวิตส่วนตัว ของคู่กรณี หรือใน สภาพการณ์พิเศษซึ่งศาลเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่ง เมื่อการพิจารณาโดยเปิดเผยนั้นอาจเป็นการเสื่อมเสีย ต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมแต่คำพิพากษาในคดีอาญาต้องเปิดเผย เว้นแต่จำเป็นเพื่อประโยชน์ ของเด็กและเยาวชน หรือเป็นกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับข้อพิพาทของคู่สมรสในเรื่อง การเป็น ผู้ปกครองเด็ก 2. บุคคลซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด 3. ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่า กระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำ ดังต่อไปนี้โดยเสมอภาค (ก) สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดย พลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหา ในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้ (ข) สิทธิที่จะมีเวลา และได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และติดต่อกับ ทนายความที่ตนเลือกได้ (ค) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น (ง) สิทธิที่จะ ได้รับการพิจารณาต่อหน้า และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ ตนเลือก สิทธิที่บุคคลได้รับแจ้ง ให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่มี ผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ในกรณีใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมบุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วย เหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทน ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระ ในการจ่ายค่าตอบแทน (จ) สิทธิที่จะซักถามพยาน ซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน และขอให้เรียกพยานฝ่ายตน มาซักถาม (ฉ) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากล่าม โดยไม่คิดมูลค่า หากไม่สามารถเข้าใจหรือพูด ภาษาที่ใช้ในศาลได้ (ช) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้เบิกความ เป็นปรปักษ์ต่อตนเองหรือให้รับสารภาพผิด 4. ในกรณีของบุคคลที่เป็นเด็กหรือเยาวชน วิธีพิจารณาความให้เป็นไปโดยคำนึงถึงอายุ และความ

วัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของบุคคลนั้น 5. บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะให้คณะกรรมการระดับเหนือขึ้นไป พิจารณาทบทวนการลงโทษและคำพิพากษาตามกฎหมาย 6. เมื่อบุคคลใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ ในความผิดอาญา และภายหลังจากนั้นมีการกลับคำพิพากษาที่ให้ลงโทษบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นได้รับการอภัยโทษ โดยเหตุที่มีข้อเท็จจริงใหม่หรือมีข้อเท็จจริงที่ได้ค้นพบใหม่อันแสดงให้เห็นว่าได้มีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่มีชอบ บุคคลที่ได้รับการชดเชยอันเนื่องมาจากการลงโทษตามผลของคำพิพากษาลงโทษเช่นว่า ต้องได้รับการชดเชยตามกฎหมาย 7. บุคคลย่อมไม่ถูกพิจารณา หรือลงโทษซ้ำในความผิดซึ่งบุคคลนั้นต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ หรือให้ปล่อยตัวแล้วตามกฎหมายและวิธีพิจารณาความอาญา ข้อ 15.1. บุคคลย่อมไม่ต้องรับผิดทางอาญา เพราะกระทำหรืองดเว้นกระทำการใดซึ่งในขณะที่กระทำไม่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศ และจะลงโทษให้หนักกว่าโทษที่มีอยู่ ในขณะที่ได้กระทำความผิดอาญาไม่ได้ หากภายหลังการกระทำความผิดนั้นได้มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดโทษเบาลงผู้กระทำความผิดย่อมได้รับประโยชน์จากบทบัญญัตินั้น ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ตามที่ ICCPR ได้ให้การรับรองไว้ รวมเรียกว่า สิทธิในการที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to a Fair Trial and Due Process) ซึ่งเป็นหนึ่งในสิทธิขั้นพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนและเป็นส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรม นอกจากนี้ สิทธิในการจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมนี้ยังเป็นสิทธิที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee) ถือปฏิบัติว่าเป็นสิทธิที่ไม่อาจจะลดความสำคัญลงได้ด้วย ซึ่งประเทศไทยก็ได้มีกฎหมายซึ่งรับรองหลักการเหล่านี้บังคับใช้อยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมี อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CAT) ไทยเข้าเป็นภาคีโดยการภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2550 และมีผลใช้บังคับกับไทยเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 ที่ค้ำประกันว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด ยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเท่าเทียม โดยกำหนดการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่อยู่ในการควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ให้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยการถูกกระทำทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษอื่น ที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี ซึ่งรวมถึงการควบคุมตัวในสถานที่คุมขัง หรือเรือนจำ ต่างๆ ด้วย เช่น ในส่วนที่ 1 ข้อ 2.1. ให้รัฐภาคีแต่ละรัฐดำเนินมาตรการต่างๆ ทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร ทางตุลาการหรือมาตรการอื่นๆ ที่มีประสิทธิผลเพื่อป้องกันมิให้เกิดการกระทำการทรมานในอาณาเขตใด ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจอของรัฐ ข้อ 10.1. รัฐภาคีแต่ละรัฐต้องประกันว่า การศึกษาและข้อสนเทศเกี่ยวกับ การห้ามการทรมานเข้าไปบรรจุอย่างสมบูรณ์ในหลักสูตรการฝึกอบรมบุคลากรที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ทั้งที่เป็นพลเรือนหรือทหาร พนักงานทางการแพทย์ เจ้าหน้าที่รัฐและบุคคลอื่นๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับ การควบคุมตัว

การสอบสวน หรือการปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะของการถูกจับ การกักขัง หรือการจำคุก ไม่ว่าจะในรูปแบบใด ข้อ 13 ให้รัฐภาคีแต่ละรัฐประกันว่า ปัจเจกบุคคลที่อ้างว่าตนถูกทรมานในอาณาเขตใดก็ตามที่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐนั้น มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจของรัฐนั้น และที่จะทำให้กรณีของตนได้รับการพิจารณาตรวจสอบโดยพลัน และโดยปราศจากความล่าช้าโดย เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจของรัฐนั้น ให้ดำเนินขั้นตอนทั้งปวงเพื่อประกันว่า ผู้ร้องทุกข์และพยานได้รับความคุ้มครองให้พ้นจากการประทุษร้ายหรือการข่มขู่ให้หวาดกลัวทั้งปวง อันเป็นผลมาจากการร้องทุกข์ หรือการให้พยานหลักฐานของบุคคลนั้น เป็นต้น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง คือการคุ้มครองสิทธิตามแนวทางสิทธิมนุษยชน และมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติที่ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง คือในการจำคุกนั้นถือเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งต้องกระทำในลักษณะที่ไม่เกินความจำเป็น ทั้งนี้ปรากฏในข้อกำหนด ระหว่างประเทศเช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หลักพื้นฐานต่อการปฏิบัติกับผู้ต้องขังหลักการว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลที่ถูกจำคุกในทุกรูปแบบ ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในการติดต่อกับครอบครัว สิทธิของผู้เป็นมารดาและเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ค.ศ.1975 ได้กล่าวถึงบริบทของการใช้ชีวิต ของผู้ต้องขังในเรื่องจำที่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของกฎหมายสังคม และภูมิลาเนาถิ่นฐานของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนอย่างมีมนุษยธรรม รวมถึงเคารพศักดิ์ศรี ความแตกต่างของความเป็นมนุษย์โดยไม่สามารถละเลย ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น สิทธิผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศ จึงมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกันกับพลเมืองทั่วไป รัฐจึงต้องกำหนดกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครอง โดยเฉพาะสิทธิขั้นพื้นฐาน ของมนุษย์ ที่มีอยู่อันล่วงละเมิดมิได้ แม้ว่าจะถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการ จากผลของการกระทำผิดนั้นสำหรับประเทศไทยได้มีการพัฒนากฎหมายในงานราชทัณฑ์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล โดยเฉพาะ เรื่องการเอาใจใส่ปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในฐานะเพื่อนมนุษย์ปัจจุบันพบว่าบทบัญญัติกฎหมายส่วนใหญ่ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ไว้ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

ในอดีตผู้ต้องขังได้รับการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยวิธีการอันทารุณโหดร้าย โดยไม่มีการคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิของผู้ต้องขัง เนื่องจากในช่วงเวลานั้น สาธารณชนยังไม่ได้ให้ความสนใจกับสิทธิผู้ต้องขังมากนัก เพราะผู้กระทำผิดในสมัยนั้นถูกมองว่าเป็นผู้บกพร่องทางศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือใดๆ การช่วยเหลือผู้ต้องขังจำกัดให้

เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการบริจาค สิ่งของที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น (กุลพล พลวัน, 2539)

นอกจากนี้สังคมในขณะนั้นมีแนวคิดในการลงโทษที่เน้นวัตถุประสงค์การลงโทษ เพื่อแก้แค้นทดแทนและการข่มขู่ยังเป็นหลัก ทำให้เรือนจำต้องควบคุมผู้ต้องขังไว้จำกัดภายในห้อง ขังแทบตลอดเวลาเพื่อเป็นการลงโทษและป้องกันมิให้ผู้ต้องขังหลบหนี กับทั้งกำหนดกฎระเบียบ ปฏิบัติภายในเรือนจำไว้อย่างเข้มงวดเพื่อ ใช้อุปกรณ์คุมขัง หากผู้ต้องขังคนใดฝ่าฝืนต่อกฎระเบียบ นั้นจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจเคียดแค้นอาฆาตพยาบาทและเกลียดชังสิ่งที่เป็น กฎ ข้อบังคับและระเบียบต่างๆ มากขึ้นทำให้การแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังภายใต้การควบคุมเช่นนี้กระทำได้ ยาก (ชาย เสวิกุล, 2514) การควบคุมผู้ต้องขังอย่างเข้มงวดนี้ทำให้ผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ ได้รับความทุกข์ทรมานและไม่ได้รับความสนใจในเรื่องสุขภาพหรือสภาพความเป็นอยู่แต่อย่างใด (เพ็ง อ้วน, น.293.) สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้ตระหนักถึงการปกป้องรักษาสีทธิของผู้ต้องขังอันเป็น สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานรวมทั้งเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่ผู้ต้องขังพึงมี (กุลพล พล วัน, 2539) เพราะมีแนวคิดที่ผู้ต้องขังยังคงเป็นพลเมืองของประเทศ ฉะนั้นแม้เขาจะต้องสูญเสียหรือ ถูกจำกัดสิทธิบางส่วน ที่เกิดจากการกระทำผิดและถูกลงโทษตามคำพิพากษา แต่ผู้ต้องขังยังคงมีสิทธิ เสรีภาพบางประการเหลืออยู่ ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยกเว้นแต่สิทธินั้นจะถูกจำกัดและวิเคราะห์โดย กฎหมาย ซึ่งไม่เคยมีกฎหมายฉบับใดบัญญัติให้เพิกถอนสิทธิของการเป็นพลเมืองหรือไม่ให้ผู้ต้องขัง ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแต่อย่างใด (ประธาน วัฒนาวณิช, 2526)

ฉะนั้นกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันจำเป็นต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างเช่นที่มนุษย์พึง ปฏิบัติต่อกัน โดยตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และด้วยความเชื่อว่ามนุษย์แม้เคยกระทำ ความผิด อาจปรับปรุงตัวใหม่ได้และต้องตระหนักถึงสิทธิที่ผู้ต้องขังได้รับ ตามมาตรฐานสากล กับทั้ง ปกป้องรักษาสีทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังโดยรับรองสิทธิต่างๆ ในรูปแบบของสิทธิตามกฎหมาย และ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย การทำงาน การให้ การศึกษา การรักษาพยาบาล หรือสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิตอื่นๆ ให้แก่ผู้ต้องขังหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่ผู้ต้องขังไม่มีความเป็นอิสระทำให้ต้องได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ (Special rights) นั้นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังมีการรับรองและคุ้มครองมาตั้งแต่ยุคสมัยการ เรียกร้องอิสรภาพให้ได้มาซึ่งสิทธิพลเมือง (Civil Right) สิทธิของผู้ต้องขังถือเป็นสิทธิพลเมืองอย่าง หนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาด้วยเหตุผลที่ว่า การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกจากสังคมปกติ ทำ ให้เขาถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพต่างๆ และทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรมความพอดีใน การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิต่างๆ ตามกฎหมายซึ่ง สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้ตระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง มันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้น พื้นฐาน (Basic Human Rights) รวมทั้งเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่บุคคลนั้นพึง

ได้รับด้วย แม้ว่าผู้ต้องขังจะเป็นบุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพและต้องสูญเสียสิทธิบางประการไปจากการถูกลงโทษ แต่ยังมีสิทธิบางประการในฐานะที่เป็นมนุษย์ ที่ไม่อาจถูกจำกัดหรือล่วงละเมิดได้ รัฐจึงควรคุ้มครองสิทธิในส่วนนี้ด้วย

2.2 ระเบียบกฎหมาย

2.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน 2560 รัฐธรรมนูญฉบับนี้รับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไว้มากมาย อาทิเช่น **ในมาตรา 25** สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่นบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มี การตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ บุคคล ซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ **ในมาตรา 26** การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง **ในมาตรา 41** บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (1) ได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ (2) เสนอเรื่องราวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานของรัฐและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว (3) ฟ้องหน่วยงานของรัฐให้รับผิดชอบจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ

2.2.2 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ “เรือนจำ” หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุม ชัง หรือจำคุกผู้ต้องขังกับทั้งสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงที่อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้ โดยชัดแจ้งด้วย “ผู้ต้องขัง” หมายความว่า ความรวมถึงนักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง และคนฝาก “นักโทษเด็ดขาด” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุด และให้หมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ขอด้วยกฎหมายให้ลงโทษด้วย “คนต้องขัง” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายขัง “คนฝาก” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา หรือกฎหมายอื่นโดยไม่มีหมายอาญา “คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการราชทัณฑ์ “กรรมการ” หมายความว่า กรรมการราชทัณฑ์ “เจ้าพนักงานเรือนจำ” หมายความว่า ผู้ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดและอธิบดี ได้แต่งตั้งเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ “อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมราชทัณฑ์ “รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 1 สิทธิของผู้ต้องขัง มาตรา 46 ภายใต้บังคับของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการอภัยโทษ การเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา และลดโทษ ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องทุกข์ หรือเรื่องราวใดๆ ต่อเจ้าพนักงานเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำ อธิบดี รัฐมนตรี หรือหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้อง หรือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่กำหนดในกฎกระทรวง และบทเฉพาะกาล มาตรา 76 บรรดาฎีกากระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง และมติคณะรัฐมนตรี ที่ได้ออกตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ที่ใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ หน้า 23 เล่ม 134 ตอนที่ 21 ก ราชกิจจานุเบกษา 18 กุมภาพันธ์ 2560 ใช้บังคับ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเพิกถอนที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ หรือคำสั่งที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

2.2.3 กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการร้องเรียน

กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความใน มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้ ในหมวด 6 การร้องทุกข์ ยื่นเรื่องราว และถวายฎีกาของผู้ต้องขัง

ข้อ 120 การร้องทุกข์นั้น อาจกระทำด้วยวาจาหรือด้วยการยื่นเป็นหนังสือถ้ากระทำด้วยวาจา ให้เจ้าพนักงานที่ได้รับคำร้องทุกข์บันทึกคำร้องทุกข์ไว้ บันทึกคำร้องทุกข์หรือ หนังสือร้องทุกข์นั้นต้องลงลายมือชื่อผู้ร้องทุกข์และเจ้าพนักงานที่ได้รับคำร้องทุกข์ไว้ด้วย

ข้อ 121 การร้องทุกข์ การยื่นเรื่องราว การถวายฎีกานั้น หากผู้ต้องขังไม่สามารถจัดหาเครื่องเขียนส่วนตัวได้ให้จัดหาให้ / การเขียนคำร้องทุกข์ เรื่องราว หรือฎีกา ผู้ต้องขังต้องเขียนเอง เว้นแต่ไม่สามารถเขียนเองได้ / การเขียนดังกล่าวในวรรคก่อน ต้องเขียนในที่ซึ่งทางการเรือนจำจัดให้

ในกรณีที่ผู้ต้องขังขอสงวนข้อความเป็นลับ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอยู่ไกลในระยะที่อาจอ่านเข้าใจข้อความที่เขียนหรือขออ่านหรือยอมให้ผู้อื่นมีโอกาส เช่นนั้นนอกจากบุคคลที่ผู้ต้องขังนั้นยินยอม

ข้อ 122 หนังสือร้องทุกข์หรือเรื่องราว หรือฎีกานั้นให้ผู้ต้องขังยื่นต่อพัศดี หรือจะใส่ลงในที่ซึ่งจัดไว้เพื่อการนั้นก็ได้

ข้อ 123 เจ้าพนักงานเรือนจำทุกคนต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังร้องทุกข์ หรือนำคำร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาไปยื่นตามข้อก่อน

ข้อ 124 เมื่อพัศดีได้รับหนังสือดังกล่าวในข้อก่อน หากมิใช่เป็นกรณีดังกล่าวในข้อต่อไป ให้เปิดซองตรวจดูข้อความ และปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) สอบข้อเท็จจริง

(2) แก้ไขหรือช่วยเหลือตามคำร้องขอตามสมควรแก่กรณี

(3) เสนอต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำพร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติที่กล่าวแล้ว

ข้อ 125 ข้อความในหนังสือร้องทุกข์ เรื่องราวและฎีกานั้น ผู้ต้องขังจะขอรักษาเป็นความลับก็ได้ ในกรณีนั้นให้สอดหนังสือไว้ในซองและผนึกเสีย หน้าซองให้เขียนว่า "ลับ" ถ้าผู้ต้องขังไม่ได้เขียนคำนี้ไว้ ให้เจ้าพนักงานเรือนจำเขียนเมื่อทราบความประสงค์ หนังสือเช่นนั้นห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอ่าน แต่มีหน้าจัดส่งไปยังผู้รับ หากเป็นหนังสือมีถึงรัฐมนตรีหรือทูตเกล้าฯ ถวาย ให้ส่งไปยังอธิบดีดำเนินการต่อไปตามสมควร

ข้อ 126 คำสั่งหรือคำชี้แจงตอบคำร้องทุกข์ เรื่องราวหรือฎีกา ต้องแจ้งให้ผู้ยื่นทราบและจัดให้ลงลายมือชื่อรับทราบไว้เป็นหลักฐาน

2.2.4 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ได้รับการรับรองในที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเจนีวา ในปี พ.ศ. 2498 และผ่านความเห็นชอบโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคม ตามมติที่ 633 (XXVI) ลงวันที่ 31 กรกฎาคม 2500 และมติที่ 2076 (LXII) ลงวันที่ 13 พฤษภาคม 2520 ถือเป็นครั้งแรกของโลกที่มีการรับรองมาตรฐานขั้นต่ำต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งอาศัยหลักและระบบราชทัณฑ์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเป็นหลักเกณฑ์ เพื่อให้

ผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติที่ดีและสะดวกต่อการบริหารงานเรือนจำทั่วโลก ทั้งนี้ สิทธิการร้องเรียนร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ได้กำหนดไว้ในส่วนที่ 1 ข้อกำหนดทั่วไป ในหัวข้อ “การแจ้งระเบียบของเรือนจำและการร้องทุกข์” โดยกำหนดการปฏิบัติขั้นต่ำ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ไว้ดังนี้

ข้อ 35 (1) นับแต่วันแรกที่รับตัวเข้ามา พึงให้ผู้ต้องขังได้รับหนังสือคู่มือว่าด้วยระเบียบข้อบังคับที่ตราไว้ใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามชั้นของเขา การรักษาของเรือนจำ วิธียื่นคำร้องทุกข์ และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้ได้ศึกษาให้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของเขา จะได้ปรับตัวให้เข้ากับเรือนจำต่อไป

(2) ถ้าผู้ต้องขังไม่รู้หนังสือ ต้องชี้แจงเรื่องดังกล่าวด้วยวาจา

ข้อ 36 (1) พึงมีโอกาสดูผู้ต้องขังทุกคน ร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ หรือผู้แทนสัปดาห์ละครั้ง

(2) พึงให้ผู้ต้องขังร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจการเรือนจำขณะที่มาตรวจเรือนจำได้ ควรให้โอกาสได้พูดคุยกับผู้ตรวจการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มาตรวจเรือนจำ โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำร่วมอยู่ด้วย

(3) ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับอนุญาตให้ยื่นคำร้องหรือคำร้องทุกข์ตามลำดับขั้นตามแบบที่ถูกต้อง เสนอถึงผู้บริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลางหรือตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจโดยตรง โดยไม่ต้องมีการตรวจสอบคำร้องนั้น ๆ ก่อน

(4) คำร้องหรือคำร้องทุกข์ของผู้ต้องขังทุกฉบับ เว้นแต่จะไม่มีหลักฐานเพียงพอ หรือไม่มีมูลความจริงนั้น จะต้องได้ดำเนินการทันที และได้รับคำตอบโดยมิชักช้า

2.2.5 มาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Mandela Rules)

ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) (ข้อกำหนดแมนเดลา - Mandela Rules) ปี 2558 เมื่อวันที่ 21 ธ.ค.2558 คณะรัฐมนตรีว่าด้วยเรื่องป้องกันอาชญากรรมและยุติธรรมทางอาญา กรุงเทพมหานคร ประเทศออสเตรเลีย ได้รับรอง ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ฉบับใหม่) ที่เรียกว่า 'ข้อกำหนดแมนเดลา' ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 17 ประเทศที่เสนอร่างและให้การสนับสนุนร่าง “ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง” โดยร่างข้อกำหนดนี้ใช้เวลาในการแก้ไขเอกสารชุดเก่าที่รับรองใน ค.ศ. 1955 ก่อนที่คณะมนตรี ด้านการป้องกันอาชญากรรมและยุติธรรมทางอาญา กรุงเทพมหานคร ขององค์การสหประชาชาติจะได้ให้การรับรองและมีผลให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาตินำไปใช้ในการปรับปรุงสภาพผู้ต้องขังในประเทศไทยให้ได้มาตรฐานสากล ข้อกำหนดมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฉบับนี้ เป็นแนวทางที่ประเทศไทยได้รวมเป็นร่าง

และเป็นผู้เขียนหลักที่เห็นด้วยกับหลักการสำคัญของเอกสารฉบับนี้ โดยมีการแก้ไขประเด็นหลักๆ ดังนี้

- 1) การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง
- 2) การให้บริการทางการแพทย์และสุขภาพในสถานที่คุมขัง
- 3) การลงโทษทางวินัยและการลงทัณฑ์ รวมทั้งบทบาทเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ การขังเดี่ยว และการให้อาหาร
- 4) การสืบสวนสอบสวนกรณีการเสียชีวิตในระหว่างการควบคุมตัว รวมทั้งกรณีที่มีการร้องเรียนเรื่องการทรมาน ปฏิบัติและการลงโทษที่ไร้มนุษยธรรม
- 5) การคุ้มครองผู้ต้องขังที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ
- 6) การเข้าถึงความยุติธรรม
- 7) ขั้นตอนการร้องเรียนและการตรวจสอบสถานที่ควบคุมตัว
- 8) แก้ไข ข้อความ ความหมายของคำที่ล้าสมัยใน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฉบับ

ปี 1950

- 9) การอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจเรื่องข้อกำหนดฉบับใหม่ปี 2015

โดย พล.อ.ไพบูลย์ คุ้มฉายา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พร้อมด้วยนายชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ รองปลัดกระทรวงยุติธรรม นายวิทยา สุริยะวงศ์ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ เดินทางไปร่วมประชุมการเปิดตัวมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ต่อผู้บริหารระดับสูง ระหว่างการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ พล.อ.ไพบูลย์ เป็นตัวแทนประเทศไทย กล่าวเปิดตัว มาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หรือข้อกำหนดแมนเดลา

ในการประชุมดังกล่าว พล.อ.ไพบูลย์ ได้กล่าวว่า ขอขอบคุณ สำนักงาน UNODC (หรือสำนักงานป้องกันยาเสพติดและปราบปรามอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UN Office on Drugs and Crime) และรัฐบาลสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ในการเป็นเจ้าภาพจัดงานนี้ ทั้งนี้ มาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ฉบับปี พ.ศ. 2498 เป็นมาตรฐานสากลสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ได้รับการยอมรับมาเป็นเวลานาน โดยหน่วยงานราชทัณฑ์ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย ได้ใช้อ้างอิง อย่างไรก็ตาม ขณะนี้กระทรวงยุติธรรมและกรมราชทัณฑ์ของไทยกำลังปรับปรุงร่าง พ.ร.บ.ราชทัณฑ์ฉบับใหม่ โดยอาศัยหลักการของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้ด้วย

ข้อกำหนดทั่วไป (หลักการพื้นฐาน)

ข้อกำหนด 41

- 1) กรณีที่มีข้อกล่าวหาใดๆว่าผู้ต้องขังละเมิดทางวินัย ต้องมีการรายงานโดยพลันให้กับหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งจะต้องดำเนินการสอบสวนโดยไม่ชักช้า

2) ผู้ต้องขังต้องได้รับแจ้งโดยไม่ชักช้าและในภาษาที่ตนเข้าใจได้ ถึงลักษณะของข้อกล่าวหาที่มีต่อตน และควรได้มีเวลาและการอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอเพื่อเตรียมตัวในการแก้ต่างให้กับตนเอง

3) ผู้ต้องขังต้องได้รับอนุญาตให้แก้ต่างด้วยตนเอง หรือให้ได้รับความช่วยเหลือด้านกฎหมายกรณีที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาการละเมิดทางวินัยร้ายแรง กรณีที่ผู้ต้องขังไม่เข้าใจหรือไม่สามารถพูดภาษาที่ใช้ในการพิจารณาความผิดทางวินัยได้ พวกเขาต้องได้รับความช่วยเหลือจากล่ามที่มีคุณสมบัติเหมาะสมโดยไม่คิดมูลค่า

4) ผู้ต้องขังต้องได้รับโอกาสร้องต่อศาลขอให้พิจารณาเพื่อทบทวนการลงโทษทางวินัยที่มีต่อตน

5) กรณีที่การละเมิดทางวินัยส่งผลให้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องขังพึงได้รับหลักประกันตามกระบวนการอันถูกต้องชอบธรรมทุกประการที่พึงมีในกระบวนการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งการเข้าถึงที่ปรึกษากฎหมายได้อย่างเป็นอิสระ

การแจ้งระเบียบของเรือนจำและการร้องทุกข์

ข้อกำหนด 54

ในชั้นแรกรับตัวผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังต้องได้รับข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับ

(ก) กฎหมายเกี่ยวกับเรือนจำและระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ

(ข) สิทธิของผู้ต้องขังนั้นๆ รวมทั้งวิธีการที่ถูกต้องในการแสวงหาข้อมูล การเข้าถึงการให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย รวมทั้งโครงการช่วยเหลือด้านกฎหมายอื่นๆ และขั้นตอนปฏิบัติในการยื่นคำร้องขอหรือร้องทุกข์

(ค) พันธกรณีของผู้ต้องขัง รวมทั้งการลงโทษทางวินัยที่อาจมีการนำมาใช้ได้ และ

(ง) ข้อมูลในประเด็นอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับชีวิตในเรือนจำได้

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการดำเนินคดีพบว่าม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การศึกษาเรื่องสิทธิของผู้ต้องขังกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย โดย รุ่งนภา เอี่ยมศรี และ ธาณี วรภัทร์ (2558) โดยมุ่งศึกษาหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้อง ในการศึกษาที่จะได้รับการช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเต็มที่ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ผู้ต้องหายังไม่ได้รับสิทธิในการช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างจริงจังเท่าที่ควรซึ่งมีผลต่อการต่อสู้คดีของผู้ต้องขัง ทั้งนี้แม้จะมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิ

ให้แก่ผู้ต้องหาให้มีทนายเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ในชั้นสอบสวน แต่ในทางปฏิบัติยังมีความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะผู้ต้องหาที่เป็นผู้หย่อนความสามารถไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนไร้ความสามารถ รวมถึงผู้ต้องหาที่มีฐานะยากจนหรืออ่อนด้อยทางความรู้ด้านกฎหมาย และเป็นผู้ที่ไม่ได้รับความเสมอภาคทางโอกาสและถูกเลือกปฏิบัติจากสังคมทำให้ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจากรัฐ และยังไม่ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยเฉพาะความช่วยเหลือด้านการจัดหาทนายความในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นว่าผู้ต้องขังที่เข้าสู่เรือนจำหลายคนที่ขาดโอกาสที่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมและขาดความรู้ในการต่อสู้คดี ดังนั้นเมื่อเข้าสู่เรือนจำแล้วจึงมีแนวคิดที่จะเรียกร้องสิทธิในการต่อสู้คดี หรือร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีที่ผ่านมา โดยจากการศึกษาของศรัณยา ทองดีนอก (2557) ศึกษานักโทษหญิงในเรือนจำกลางอุดรธานีประเด็นการรับรู้สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเก็บข้อมูลจากผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นเพศหญิงในเรือนจำกลางอุดรธานีและเรือนจำพิเศษอุดรธานี โดยใช้การสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย จำนวน 250 คน พบว่า การที่ผู้ต้องขังจะใช้สิทธิร้องเรียนดังกล่าวหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจในสิทธิทางกฎหมายของผู้ต้องหา และจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามากน้อยเพียงใด โดยศรัณยา พบว่าระดับความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นขึ้นอยู่กับถิ่นที่อยู่หรือภูมิสำเนา และระดับการศึกษาด้วย โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีถิ่นที่อยู่ภายในประเทศมีคะแนน ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยนอกราชอาณาจักรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษา ในระดับปริญญาตรีมีคะแนนความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีวิชาชีพชั้นสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทั้งนี้ การร้องเรียนเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญาในขณะที่ผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำนั้น ผู้ต้องขังมีสิทธิดำเนินการได้ด้วยตนเองโดยพบว่ามีเรื่องร้องเรียนของผู้ต้องขังที่ส่งเรื่องร้องเรียนไปที่สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ถึงสิ้นปี พ.ศ. 2551 พบว่ามีเรื่องร้องเรียนจำนวนกว่า 1 พันเรื่องโดยประมาณ ทั้งนี้สามารถจำแนกประเด็นการร้องเรียนได้ เป็น 7 ประเด็น ประกอบด้วย 1 การเร่งรัดการพิจารณาดีของศาล หรือคดีที่ถูกอัยตั่วไว้ 2. การโต้แย้งทางคดีอาญา และการโต้แย้งทางวินัย 3. การถูกจำกัดสิทธิ หรือละเมิดสิทธิ 4. การถูกกลั่นแกล้งจากพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ ความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ 5. การทุจริต เรียกรับผลประโยชน์ 6. การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและ ระเบียบ 7. กฎหมายและระเบียบที่ไม่เป็นธรรม หรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยพบว่า ผู้ต้องขังจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิทธิและประโยชน์ในทางการราชทัณฑ์ การใช้สิทธิร้องเรียนจึงมักจะได้รับคำตอบที่ไม่ตรงประเด็น หรือไม่ได้รับการแก้ไขในสิ่งที่ผู้ร้องเห็นว่าเดือดร้อนเนื่องจากการร้องเรียนเกิดจากความ เข้าใจที่

คลาดเคลื่อนไปจากข้อกฎหมาย ทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกในทางลบจากพนักงานเจ้าหน้าที่อีกด้วย (ชนิษฐนันท์ อภิहरษากร, 2552)

นอกจากนี้งานวิจัยของ พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์และศักดิ์ชาย จินะวงศ์ (2559) พบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญาส่งผลทางลบต่อคดีของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก และได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายในเรือนจำอันเป็นการเพิ่มโอกาสให้แก่ผู้ต้องขังในการเข้าถึงความยุติธรรม งานวิจัยนี้พบว่า การเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายในเรือนจำทำให้ ผู้ต้องขังมีโอกาสได้รับบริการทางกฎหมายและเข้าถึงความยุติธรรมได้มากขึ้น งานวิจัยนี้ได้เสนอแนะ ให้จัดทำคำประกาศสิทธิของลูกความ กำหนดให้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรมของทนายความที่ต้อง อธิบายและชี้แจงให้ลูกความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการดำเนินคดีและความคืบหน้าของคดี ให้ มีการแก้ไขหลักเกณฑ์ในเรื่องคำรับสารภาพ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งคลินิกกฎหมายขึ้นใน สถาบันการศึกษาเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายและให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่ผู้ด้อยโอกาส

การส่งเสริมให้มีการคุ้มครองผู้ตกเป็นจำเลยในคดีอาญา ซึ่งในบางครั้งอาจมีผู้บริสุทธิ์ตกเป็นจำเลย ถูกดำเนินคดี นิโรธรี จุลเหลา (2553) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบของกระบวนการยุติธรรมต่อผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและแนวทางในการป้องกันผู้บริสุทธิ์จากการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาด โดยศึกษากรณี ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า การดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาดของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทำให้ผู้บริสุทธิ์ตกเป็นจำเลยนั้นเกิดขึ้นอย่างเป็นลูกโซ่ โดยมีสาเหตุจากความผิดพลาดของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ซึ่งอาจเกิดขึ้นตั้งแต่ในขั้นของการรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งในขั้นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามคำพิพากษาของศาล แม้ว่าจะไม่ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้บริสุทธิ์ตกเป็นจำเลยในคดีอาญา แต่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ก็สามารถให้ความช่วยเหลือจำเลยได้ เช่น การส่งเสริมการคัดกรองเพื่อช่วยเหลือผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในเรือนจำ เพื่อแยกผู้บริสุทธิ์ออกจากผู้ต้องขังรายอื่น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการให้โอกาสจำเลยในการได้รับการพักโทษ หรือการอภัยโทษ เป็นต้น

สำหรับการคุ้มครองสิทธิของจำเลย ศิริลักษณ์ ผ่องโชค (2556) ทำการศึกษา การได้รับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยหญิงในศาลชั้นต้น กรณีศึกษา : ผู้ต้องขังหญิงพัฒนาสถานหญิงกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยหญิง โดยจำแนกการได้รับการคุ้มครองสิทธิจำเลยหญิงในศาลชั้นต้น เป็น 1. การได้รับการคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม 2. การได้รับการคุ้มครองสิทธิที่จะมีและปรึกษาทนายความ 3. การได้รับการคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว 4. การได้รับสิทธิที่จะอุทธรณ์ ฎีกา คัดค้าน คำพิพากษาหรือคำสั่ง 5. การได้รับสิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง 6. การได้รับสิทธิที่จะได้รับการ

ปฏิบัติอย่างเหมาะสม โดยผลจากการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติว่าศาล องค์การตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐปฏิบัติงานตามหลักนิติธรรม (Due Process) และบัญญัติสิทธิในการได้รับการคุ้มครองของจำเลยว่าจะต้องได้รับความเป็นธรรมในการต่อสู้คดี และการพัฒนากระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ทั้งนี้ จำเลยหญิงส่วนมากได้รับการคุ้มครองสิทธิตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ เช่น สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม สิทธิที่จะมีทนายความและได้รับคำปรึกษาจากทนายความ สิทธิที่จะอุทธรณ์ ฎีกา คัดค้านคำพิพากษา หรือคำสั่ง สิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งเป็นผลทำให้จำเลยได้รับรู้สิทธิของตนเอง อย่างไรก็ตามก็ยังมีสิทธิของจำเลยที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร เช่น สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว สิทธิที่จะได้รับการทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานอภัยโทษจำคุกในขณะตั้งครุฑ และสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เป็นต้น อันเนื่องมาจากปัญหา 2 ประการ คือ การไม่ทราบสิทธิอันพึงมีพึงได้รับของจำเลยเอง และการไม่สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังในการเขียนจดหมายเป็นอีกสิทธิที่มีความสำคัญในการเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกได้ นุชพร กิ่งแก้ว (2557) ได้ทำการศึกษากฎหมายบังคับโทษโดยศึกษากรณี สิทธิในการติดต่อสื่อสารทางจดหมาย และทางโทรศัพท์ของผู้ต้องขัง โดยผู้ศึกษาได้ยกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 36 ว่าด้วยการรับรองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล โดยบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยชอบด้วยกฎหมาย “การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้ง การกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งที่สื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน จะกระทำมิได้เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” ถึงแม้ว่าผู้ต้องขังจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการอันเป็นผลมาจากการกระทำผิด แต่ก็ยังคงมีสิทธิในการติดต่อสื่อสารทางจดหมาย ทางโทรศัพท์ และการได้รับการเยี่ยม ทั้งนี้ จากผลการศึกษาพบว่าประเทศไทยได้มีการพัฒนากฎหมายให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากลมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง หรือการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทำให้ในทางปฏิบัติไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการกระทำที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทำการตรวจสอบจดหมายของผู้ต้องขังเนื่องจากการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำนั้น ไม่มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่ไว้โดยเฉพาะ ผู้ศึกษาจึงเสนอว่าควรมีการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้อำนาจเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการตรวจสอบจดหมายระหว่างผู้ต้องขังกับบุคคลภายนอกเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ด้านความปลอดภัยของเรือนจำ อย่างไรก็ตาม ปิยะมิตร บุญนำพา (2558) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาใน

การตรวจจดหมายผู้ต้องขัง ซึ่งมีผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน และมีข้อเสนอแนะจากการศึกษาในลักษณะเดียวกัน แต่ได้มีการยกประเด็นที่สำคัญคือ ถึงแม้ว่าการตรวจจดหมายของผู้ต้องขังจะถือเป็นมาตรฐานในการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำ แต่หากจดหมายของผู้ต้องขังนั้นเป็นจดหมายหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการร้องทุกข์ ถวายฎีกา หรือการติดต่อกับทนายความเกี่ยวกับการต่อสู้คดี จดหมายฉบับนั้นจะต้องถูกห้ามมิให้มีการตรวจ ซึ่งแสดงถึงความยากลำบากในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการจำแนกแนวทางการปฏิบัติระหว่างจดหมายทั่วไป หรือจดหมายเพื่อการร้องทุกข์ ดังนั้นการที่ผู้ต้องขังมีความเข้าใจในสิทธิของผู้ต้องขังเองจะเป็นการรักษาสิทธิในการร้องทุกข์ ร้องเรียนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามมาตรฐานสากล

การพัฒนามาตรการให้วิมลรัตน์ วราสิริกุล (2560) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การคุ้มครองผู้ต้องขังกรณีถูกทำร้ายหรือทารุณจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำ โดยศึกษาแนวคิดและหลักมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้ต้องขังจากการถูกทำร้ายหรือการทารุณจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ จากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ยังไม่มีบทบัญญัติที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติการคุ้มครองผู้ต้องหาจากการถูกทำร้ายหรือการทารุณจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำเท่าที่ควร ในเรื่องของสิทธิในการร้องทุกข์สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ การร้องทุกข์ทั่วไป และการร้องทุกข์กรณีที่เกี่ยวข้องกับการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งหากผู้ต้องขังมีความประสงค์ที่จะร้องทุกข์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานราชทัณฑ์จะต้องร้องทุกข์ตามขั้นตอนการร้องทุกข์ทั่วไปซึ่งมีขั้นตอนในการปฏิบัติมาก และไม่มีกำหนดเวลาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังตามคำร้องทุกข์ที่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่มีบทบัญญัติการคุ้มครองความปลอดภัยผู้ต้องขังเท่าที่ควร ผู้ต้องขังที่ร้องทุกข์ตามขั้นตอนการร้องทุกข์กรณีทั่วไปยังมีความเสี่ยงที่จะถูกข่มขู่ คุกคาม ซึ่งต่างจากกรณีการร้องทุกข์เกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำ ที่ได้สิทธิตามกฎหมายในการคุ้มครองเป็นพิเศษในการได้รับการให้คำปรึกษา การเก็บเรื่องร้องเรียนเป็นความลับ การได้รับการตรวจสอบจากองค์กรอิสระ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดกรุงเทพฯ งานวิจัยนี้จึงเสนอแนะให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในส่วนของการร้องทุกข์ โดยเสนอให้มีการตรากฎกระทรวงที่เป็นการกำหนดแนวทางและขั้นตอนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ถูกทำร้ายหรือถูกทารุณจากการปฏิบัติโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังมากขึ้น

บทที่ 3

วิธีวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี คณะผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methodology) โดยการเก็บข้อมูลทั้งปริมาณจากผู้ต้องขังและการเก็บข้อมูลคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูล

3.1.1 ข้อมูลเชิงเอกสาร

คณะผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเอกสาร ได้แก่

1. แนวคิดทฤษฎี ประกอบด้วย หลักนิติธรรม แนวคิดสิทธิมนุษยชน แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง เพื่อศึกษาแนวคิดและที่มาของการให้สิทธิผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่ผู้ต้องขังได้รับ
2. ระเบียบกฎหมาย ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการร้องเรียน ระเบียบ / แนวปฏิบัติเกี่ยวข้องกับสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการร้องเรียน ตลอดจนมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Mandela Rules) เพื่อศึกษาการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย ระเบียบที่เกี่ยวข้อง ว่ามีการรับรองสิทธิผู้ต้องขังไว้อย่างไรและมีขั้นตอนและแนวปฏิบัติอย่างไร

3.1.2 ข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methodology) โดยการเก็บข้อมูลทั้งปริมาณจากผู้ต้องขังและการเก็บข้อมูลคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

3.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังชายในทัณฑสถานบำบัดพิเศษ กรุงเทพมหานคร จำนวน 8,745 คน โดยแบ่งเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด จำนวน 6,726 คน และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี จำนวน 2,019 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 17 เมษายน 2562)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ผู้ต้องขังชายในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกรุงเทพมหานคร จำนวน 112 คน โดยคำนวณจากสูตร Yamane ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

E = ค่าความเชื่อมั่น (0.05)

แทนค่าในสูตร

$$n = \frac{8,745}{1 + [8,745][0.05]^2}$$

แต่ทั้งนี้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา คณะผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 112 คน โดยกำหนดโควตา นักโทษเด็ดขาดต่อจำนวนนักโทษระหว่าง 70 : 30 ดังนั้นจึงได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 82 ระหว่าง 30 คน

3.2.2 ตัวแปร

ตัวแปรต้น ประกอบด้วย

1. อายุ แบ่งเป็น 6 ระดับ ได้แก่ 18-25 ปี 26-30 ปี 31-40 ปี 41-50 ปี 51-60 ปี และกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป
2. ระดับการศึกษา แบ่งออกเป็น 7 ระดับ ได้แก่
 - ไม่เคยเข้ารับการศึกษ /ไม่รู้หนังสือ/ ไม่จบการศึกษา
 - ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษาศึกษาตอนต้น
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.
 - อนุปริญญา หรือ ปวส.
 - ปริญญาตรี
 - สูงกว่าปริญญาตรี

3. อาชีพ ของผู้ต้องขังก่อนถูกคุมขัง แบ่งเป็น 6 กลุ่มคือ รับราชการ พนักงานบริษัท/เจ้าของกิจการ รับจ้างทั่วไป ไม่ประกอบอาชีพ และอื่นๆ

4. รายได้ ต่อเดือนของผู้ต้องขังก่อนถูกคุมขัง แบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่

- น้อยกว่า 10,000 บาทต่อเดือน
- 10,001 – 20,000 บาทต่อเดือน
- 20,001 – 30,000 บาทต่อเดือน
- 30,001 บาทขึ้นไป

5. ประเภทผู้ต้องขัง แบ่งเป็น ผู้ต้องขังเด็ดขาด และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี

6. ระยะเวลาการถูกคุมขัง คือจำนวนโทษที่ได้รับครั้งนี้ แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- น้อยกว่า 1 ปี
- 1 ปีขึ้นไป – 20 ปี
- 21 ปี – 40 ปี
- 41 ปี – 60 ปี
- 61 ปีถึงตลอดชีวิต

7. จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- ก่อนหน้าไม่เคยถูกดำเนินคดีมาก่อน
- ก่อนหน้าเคยถูกดำเนินคดีมาแล้ว 1-5 ครั้ง
- ก่อนหน้าเคยถูกดำเนินคดีมาแล้ว 6-10 ครั้ง
- ก่อนหน้าเคยถูกดำเนินคดีมาแล้วมากกว่า 10 ครั้ง

ตัวแปรตามได้แก่ รับรู้สิทธิในการร้องเรียน รับรู้ช่องทางในการร้องเรียน รับรู้วิธีการในการร้องเรียน และรับรู้กระบวนการดำเนินคดีอาญา

3.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามโดยแบ่งเป็น 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับ อายุ การศึกษา อาชีพ ก่อนเป็นผู้ต้องขัง รายได้ ประเภทผู้ต้องขัง ระยะเวลาการถูกกักขัง จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี

ส่วนที่ 2 คำถามต่อการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 3 การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 13 ข้อ แบ่งเป็น การรับรู้ตัวบุคคลที่รับเรื่องร้องทุกข์ จำนวน 4 ข้อ และ หน่วยงานของรัฐที่รับเรื่องราวร้องทุกข์ จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 4 การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 5 ข้อ

ส่วนที่ 5 การรับรู้กระบวนการร้องเรียน ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 3 ข้อ โดยให้ค่าการรับรู้ดังนี้ $\text{รู้} = 1$ $\text{ไม่รู้} = 0$

3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล ณ วันที่ 17 เมษายน 2562 ณ ทักษสถานบำบัดพิเศษ กรุงเทพมหานคร โดยการอธิบายข้อคำถามให้ผู้ตอบแบบสอบถามทำไปทีละข้อ

3.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ประเภทผู้ต้องขัง ระยะเวลาการถูกคุมขัง จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี ใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการแจกแจงความถี่เป็นจำนวนและร้อยละ

การวิเคราะห์ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ใช้การวิเคราะห์สถิติไค-สแควร์ (Chi-Square)

3.3 การวิจัยเชิงคุณภาพ

คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี รวมทั้งนโยบายหรือแนวคิดผู้บริหารในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง และแนวคิดการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

3.3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 4 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร 2 และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงาน 2 คน

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง โดยประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ นามสกุล ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ส่วนงาน หน้าที่รับผิดชอบ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งปัจจุบัน และวันเดือนปีที่ให้สัมภาษณ์ ซึ่งข้อมูลส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ

ส่วนที่ 2 ประเด็นข้อสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อคำถาม 10 ข้อ เกี่ยวกับการให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานในการถ่ายทอดความรู้เรื่องสิทธิการร้องเรียนแก่ผู้ต้องขัง การอบรมผู้ปฏิบัติงาน เรื่องขั้นตอนการร้องเรียนและการคุ้มครองสิทธิการร้องเรียน

3.3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้วิธีการนัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 4 คน โดยการสัมภาษณ์ทีละคน ณ วันที่ 17 เมษายน 2562

3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3.4 กระบวนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research) โดยกระบวนการแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data) จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในลักษณะคู่ขนาน

3.5 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษา เป็น 2 ส่วน โดยเริ่มต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณก่อนเพื่อให้ทราบระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง จากนั้นจะนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นส่วนที่ 2 เพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

บทที่ 4

ผลการศึกษา และอภิปรายผล

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ข้อมูลการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี และผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ตลอดจนการตีความผลที่ได้จากการวิเคราะห์ดังกล่าว

4.1 ผลการศึกษา

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

4.1.1.1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ส่วนแรกของผลการวิเคราะห์ข้อมูลก่อนที่จะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงข้อมูลเบื้องต้นของปัจจัยส่วนบุคคลทั้ง 7 ปัจจัย ดังแสดงดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลอายุของกลุ่มตัวอย่าง

ช่วงอายุ	ความถี่	ร้อยละ
18 - 25 ปี	31	27.7
26 - 30 ปี	20	17.9
31 - 40 ปี	38	33.9
41 - 50 ปี	18	16.1
51 - 60 ปี	4	3.6
60 ปีขึ้นไป	1	.9
รวม	112	100.0

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.1 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีช่วงอายุมากที่สุดระหว่าง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.9 รองลงมาเป็นช่วงอายุระหว่าง 18 – 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.7 และระหว่าง 26 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.9 ตามลำดับ และช่วงอายุน้อยที่สุด ได้แก่ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 0.9

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

ช่วงระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยศึกษา	3	2.7
ประถมศึกษา	35	31.3
มัธยมศึกษาตอนต้น	40	35.7
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช.	21	18.8
อนุปริญญาหรือ ปวส.	8	7.1
ปริญญาตรี	1	.9
สูงกว่าปริญญาตรี	4	3.6
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.2 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 35.7 รองลงมาเป็นการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 31.3 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. คิดเป็นร้อยละ 18.8 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรีมีน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.9

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลการประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพ	ความถี่	ร้อยละ
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	3	2.7
พนักงานบริษัท/เอกชน	21	18.8
เจ้าของกิจการ	10	8.9
รับจ้างทั่วไป	63	56.3
ไม่ประกอบอาชีพ	10	8.9
อื่นๆ	5	4.5
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4. 3 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 56.3 รองลงมาประกอบอาชีพพนักงานบริษัท/เอกชน คิดเป็นร้อยละ 18.8 และประกอบอาชีพ เจ้าของกิจการและไม่ได้ประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 8.9 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างส่วนน้อยประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 2.7

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลรายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้ต่อเดือน	ความถี่	ร้อยละ
น้อยกว่า 10,000 บาท	44	39.3
10,001 - 20,000 บาท	52	46.4
20,001 - 30,000 บาท	7	6.3
30,001 ขึ้นไป	8	7.1
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4. 4 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 10,001 - 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 46.4 รองลงมามีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 39.3 และส่วนน้อยมีรายได้ระหว่าง 20,001 - 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 6.3

ตารางที่ 4.5 ข้อมูลประเภทผู้ต้องขังของกลุ่มตัวอย่าง

ประเภทผู้ต้องขัง	ความถี่	ร้อยละ
ผู้ต้องขังเด็ดขาด	82	73.2
ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี	30	26.8
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.5 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ต้องขังเด็ดขาด คิดเป็นร้อยละ 73.2 และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี คิดเป็นร้อยละ 26.8

ตารางที่ 4.6 ข้อมูลระยะเวลาถูกคุมขังของกลุ่มตัวอย่าง

ระยะเวลาถูกคุมขัง	ความถี่	ร้อยละ
น้อยกว่า 1 ปี	12	10.7
1 - 20 ปี	82	89.3
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.6 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างมีระยะเวลาถูกคุมขังแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่มีระยะเวลาถูกคุมขังระหว่าง 1 - 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 89.3 และกลุ่มที่มีระยะเวลาถูกคุมขังน้อยกว่า 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.7

ตารางที่ 4.7 ข้อมูลจำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดีของกลุ่มตัวอย่าง

จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เคยถูกดำเนินคดีมาก่อน	68	60.7
1 - 5 ครั้ง	38	33.9
6 - 10 ครั้ง	4	3.6
มากกว่า 10 ครั้ง	2	1.8
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.7 ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยถูกดำเนินคดีมาก่อน คิดเป็นร้อยละ 60.7 รองลงมาเคยถูกดำเนินคดีมาแล้ว 1 - 5 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 33.9 และส่วนน้อยเคยถูกดำเนินคดีมาแล้วมากกว่า 10 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 1.8

4.1.1.2 ข้อมูลการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

ส่วนที่สองจะนำเสนอผลการวิเคราะห์การรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน ซึ่งในแต่ละด้านผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคทางสถิติในการแปลงข้อมูล (compute) เพื่อให้สามารถรวมคำตอบรายข้อเข้าเป็นภาพรวมในแต่ละด้านได้ โดยมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 4.8 ข้อมูลการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง

การรับรู้สิทธิในการร้องเรียน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่รู้	79	70.5
รู้	33	29.5
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.8 ในภาพรวมแล้ว สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังจะเป็นการวัดการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของตนในการร้องเรียน อาทิ การรับรู้ข้อกำหนด ระเบียบ แนวทางการดำเนินการต่างๆ ในการร้องเรียน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงสิทธิในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 70.5 และมีกลุ่มตัวอย่างที่รับรู้ถึงสิทธิในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 29.5

ตารางที่ 4.9 ข้อมูลการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง

การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่รู้	48	42.9
รู้	64	57.1
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.9 ในภาพรวมแล้ว การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนจะเป็นการวัดการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ถึงช่องทางการร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ทัศนสถานบำบัดกลาง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับรู้ถึงช่องทางในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 57.1 และมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่รับรู้ถึงช่องทางในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 42.9

ตารางที่ 4.10 ข้อมูลการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง

การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่รู้	49	43.8
รู้	63	56.3
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.10 ในภาพรวมแล้ว การรับรู้วิธีการในการร้องเรียนจะเป็นการวัดการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการ อาทิ การร้องทุกข์ได้ด้วยวาจา การยื่นเรื่องราว การถวายฎีกา การสงวนข้อความเป็นลับ ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับรู้ถึงวิธีการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.3 และมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่รับรู้ถึงวิธีการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 42.9

ตารางที่ 4.11 ข้อมูลการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของกลุ่มตัวอย่าง

การรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่รู้	90	80.4
รู้	22	19.6
รวม	112	100.0

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.11 ในภาพรวมแล้ว การรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนจะเป็นการวัดการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการ อาทิ การรับรู้ถึงการดำเนินการภายหลังการร้องเรียน การแจ้งให้ผู้ยื่นเรื่องร้องเรียนทราบและลงลายมือชื่อ ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงกระบวนการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 80.4 และมีกลุ่มตัวอย่างที่รับรู้ถึงกระบวนการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 19.6

4.1.1.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

ในส่วนนี้จะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและสภาพทั่วไปไว้ในข้อ 4.1 และข้อมูลการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน ซึ่งในแต่ละด้านผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคทางสถิติในการแปลงข้อมูล (compute) เพื่อให้สามารถรวมคำตอบรายข้อเข้าเป็นภาพรวมในแต่ละด้านได้ ตามที่ได้อธิบายผลการวิเคราะห์เอาไว้ในข้อ 4.2 โดยใช้สถิติ Chi-square (χ^2) ในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยมีผลการวิเคราะห์แยกตามแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ตารางที่ 4.12 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ตัวแปร : การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง	
ปัจจัยส่วนบุคคล	Chi-square (χ^2)
อายุ	4.935 (.424)
ระดับการศึกษา	5.290 (.507)
อาชีพ	.744 (.980)
รายได้ต่อเดือน	3.144 (.534)
ประเภทผู้ต้องขัง	5.130 * (.024)
ระยะเวลาถูกคุมขัง	5.383 (.146)
จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี	.944 (.815)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ: *, ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ในส่วนของตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าผู้ต้องขังที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดี ทั้งนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

บุคคลกับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยใช้สถิติ Chi-square (χ^2) ดังแสดงในตารางที่ 4.12 ข้างต้นนั้น พบว่า มีเพียงตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สามารถตีความได้ว่าประเภทผู้ต้องขังที่แตกต่างกันทำให้การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกัน ในขณะที่ตัวแปรส่วนบุคคลอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่อย่างใด

ตารางที่ 4.13 การแจกแจงของประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ประเภทผู้ต้องขัง	การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง		รวม
	ไม่รู้	รู้	
ผู้ต้องขังเด็ดขาด	53	29	82
ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี	26	4	30
รวม	79	33	112

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาการแจกแจงแบบตารางไขว้ (cross tabulation) โดยละเอียดระหว่างประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ดังแสดงในตารางที่ 4.13 ข้างต้น จะเห็นว่า ในภาพรวมส่วนใหญ่ผู้ต้องขังทั้งสองประเภทไม่รับรู้สิทธิในการร้องเรียน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดที่ไม่รับรู้สิทธิในการร้องเรียน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะช่วยสะท้อนว่าควรมุ่งเน้นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยเฉพาะผู้ต้องขังเด็ดขาด

2) ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน

ตารางที่ 4.14 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน

ตัวแปร : การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน	
ปัจจัยส่วนบุคคล	Chi-square (χ^2)
อายุ	2.628 (.757)
ระดับการศึกษา	9.226 (.161)
อาชีพ	2.703 (.746)
รายได้ต่อเดือน	4.005 (.405)
ประเภทผู้ต้องขัง	.854 (.356)
ระยะเวลาถูกคุมขัง	3.556 (.314)
จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี	3.409 (.333)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ: *, ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ในส่วนของตัวแปรการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขังนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าผู้ต้องขังที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดี ทั้งนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยใช้สถิติ Chi-square (χ^2) ดังแสดงในตารางที่ 4.14 ข้างต้นนั้น พบว่า ตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สามารถตีความได้ว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไม่ได้ทำให้การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแต่อย่างใด

3) ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน

ตารางที่ 4.15 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน

ตัวแปร : การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน	
ปัจจัยส่วนบุคคล	Chi-square (χ^2)
อายุ	5.389 (.370)
ระดับการศึกษา	2.948 (.815)
อาชีพ	.415 (.995)
รายได้ต่อเดือน	4.598 (.331)
ประเภทผู้ต้องขัง	4.397 * (.036)
ระยะเวลาถูกคุมขัง	5.928 (.115)
จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี	1.694 (.638)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ: *, ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ในส่วนของตัวแปรการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าผู้ต้องขังที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดี ทั้งนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยใช้สถิติ Chi-square (χ^2) ดังแสดงในตารางที่ 4.15 ข้างต้นนั้น พบว่า มีเพียงตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สามารถตีความได้ว่าประเภทผู้ต้องขังที่แตกต่างกันทำให้การรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกัน ในขณะที่ตัวแปรส่วนบุคคลอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่อย่างใด

ตารางที่ 4.16 การแจกแจงของประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ประเภทผู้ต้องขัง	การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน		รวม
	ไม่รู้	รู้	
ผู้ต้องขังเด็ดขาด	31	51	82
ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี	18	12	30
รวม	49	63	112

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาการแจกแจงแบบตารางไขว้ (cross tabulation) โดยละเอียดระหว่างประเภทผู้ต้องขังและการรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ดังแสดงในตารางที่ 4.16 ข้างต้น จะเห็นว่า ในภาพรวมส่วนใหญ่ผู้ต้องขังทั้งสองประเภทรับรู้วิธีการในการร้องเรียนมากกว่าส่วนที่ไม่รับรู้วิธีการในการร้องเรียน ส่วนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดีที่ไม่รับรู้วิธีการในการร้องเรียน มีมากกว่าผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะช่วยสะท้อนว่าควรมุ่งเน้นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยเฉพาะผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดี

4) ด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน

ตารางที่ 4.17 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน

ตัวแปร : การรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน	
ปัจจัยส่วนบุคคล	Chi-square (χ^2)
อายุ	5.181 (.394)
ระดับการศึกษา	5.272 (.509)
อาชีพ	5.003 (.416)
รายได้ต่อเดือน	9.221 (.056)
ประเภทผู้ต้องขัง	2.414 (.120)
ระยะเวลาถูกคุมขัง	4.454 (.216)
จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี	.636 (.888)

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ: *, ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ในส่วนของตัวแปรการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานว่าผู้ต้องขังที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันมีผลต่อการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดี ทั้งนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลกับตัวแปรการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังโดยใช้สถิติ Chi-square (χ^2) ดังแสดงในตารางที่ 4.17 ข้างต้นนั้น พบว่า ตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สามารถตีความได้ว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไม่ได้ทำให้การรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแต่อย่างใด

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การสัมภาษณ์ผู้บริหารทัศนสถานบำบัดพิเศษกลาง เป็นการสัมภาษณ์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการ/ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี รวมทั้งแนวคิดการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เป็นการสัมภาษณ์ประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการ/ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี รวมทั้งแนวคิดในการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

1. การให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และการให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

1.1 การให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

การให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ทั้งผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้ข้อมูลเป็นทิศทางเดียวกันว่าโดยปกติหน่วยงานจะไม่มีการอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีของผู้ต้องขังโดยตรง แต่จะเป็นการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานตั้งแต่แรกเริ่มเข้าทำงาน (หลักสูตรแรกรับเจ้าหน้าที่) โดยมีเนื้อหาการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของผู้คุม หน้าที่ผู้ต้องขัง การรับเรื่องราวร้องทุกข์ เป็นต้น นอกจากนี้ ความรู้เกี่ยวกับการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะรับรู้ข้อมูลจากหนังสือสั่งการของกรมราชทัณฑ์ หรือจากข้อมูลกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆ ของหน่วยงานที่มี อีกช่องทางหนึ่งด้วย แต่เมื่อมีอายุงานเพิ่มขึ้น โดยปกติหน่วยงานจะบรรจุเป็นหลักสูตรอบรมสำหรับผู้บริหารในระดับต่างๆ เช่น หลักสูตรผู้คุมมีอาชีพ หลักสูตรพัศดี รวมทั้งมีการอบรมเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในเรื่องต่างๆ รวมทั้งสิทธิในการร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง เป็นต้น

1.2 การให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

ในแต่ละปีงบประมาณ หน่วยงานมีการจัดโครงการทัศนปฏิบัติสัญจรปีละ 1-2 ครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ในด้านต่างๆ รวมทั้งสิทธิในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี โดยสาระสำคัญของโครงการเป็นการแจ้งให้ผู้ต้องขังได้รับทราบสิทธิประโยชน์ในเรื่องต่างๆ ของตนเอง รวมทั้งขั้นตอนวิธีการดำเนินการในเรื่องต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้การสร้างการรับรู้แก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียน โดยปกติจะมีผู้บังคับแดนซึ่งมีความใกล้ชิดกับผู้ต้องขังมากที่สุดเป็นผู้ดำเนินการ โดยทุกเช้าจะมีการอบรมด้านวินัย และแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิ วินัย การประชาสัมพันธ์ กิจกรรม เป็นต้น

2. กระบวนการ/ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

2.1 การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

ปัจจุบันการร้องทุกข์ของผู้ต้องขังมีบัญญัติอยู่ในกฎกระทรวงมหาดไทย มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 หมวดที่ 6 การร้องทุกข์ ยื่นเรื่องราวและ ถวายฎีกาของผู้ต้องขัง ที่ระบุถึงวิธีการ/ขั้นตอน ช่องทางในการร้องทุกข์ รวมทั้งการให้หน่วยงาน สนับสนุน/ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังในยื่นเรื่องร้องเรียน ทั้งนี้ การดำเนินงานดังกล่าวหน่วยงานจะเปิด โอกาสและอำนวยความสะดวกให้กับผู้ต้องขัง รวมทั้งการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังที่เป็น ชาวต่างชาติที่มีปัญหาในเรื่องของการสื่อสาร โดยการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังเจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานจะช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขหนังสือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ความต้องการในการร้องเรียน การแก้ไขคำถูกผิดก่อนที่จะถูกส่งไปยังหน่วยงานภายนอก หากเรื่องร้องเรียนดังกล่าวมิได้เป็นการ ต้องการให้เป็นความลับ เป็นต้น

ทั้งนี้ การร้องเรียนผู้ต้องหาสามารถกระทำได้ 2 ช่องทางคือ ช่องทางแรก เป็นคำร้องทางการเป็นแบบฟอร์มเอกสาร ส่งจาก ผู้ต้องขังผ่านผู้ปฏิบัติงานปกครองเขตแดนมายัง ผู้อำนวยการส่วน เพื่อส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อไป และช่องทางที่ 2 โดยการให้ผู้ต้องขังยื่น ผ่านตู้แดง ซึ่งตู้แดงจะล็อกกุญแจไว้ และมีผู้บริหารเรือนจำจะเป็นผู้ถือกุญแจไว้เพียงผู้เดียว ทั้งนี้ กรณี คำร้องที่มีการปิดผนึก ทางหน่วยงานจะไม่สามารถ เปิดอ่านได้ และต้องยื่นหนังสือไปถึงหน่วยงานที่ จำหน่ายของไว้ จึงจะมีสิทธิ์เปิดอ่านหนังสือร้องเรียนนั้นได้ แต่หาก ไม่ได้ปิดผนึกของหนังสือร้องเรียน ทางเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะเปิดอ่านเพื่อดูว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร เพื่อจะได้ดำเนินการให้ถูกต้องใน ส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

นอกจากนี้ กรณีเรื่องร้องเรียนหากมิใช่เป็นเรื่องที่ต้องการปกปิดเป็น ความลับ หน่วยงานจะมีการพิจารณาเนื้อหาในการร้องเรียนก่อน ซึ่งหากเรื่องบางเรื่องสามารถแก้ไข ได้ก็จะรีบดำเนินการแก้ไข ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องนำไปยื่นร้องเรียนกับหน่วยงานภายนอก แต่หากไม่ สามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้ก็จะนำเสนอแก่ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นต่อไป แต่หากในกรณีที่ ผู้ต้องขังต้องการที่จะปกปิดเป็นความลับทางหน่วยงานก็จะดำเนินการปิดผนึกใส่ซองส่งให้กับ หน่วยงานปลายทางที่ผู้ร้องมีความประสงค์จะร้องเรียนต่อไป

ที่ผ่านมา โดยปกติในแต่ละเรือนจำจะมีเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่คอยให้ คำปรึกษาให้แก่ผู้ต้องขัง แต่ในขณะเดียวกันพบว่า ผู้ต้องขังมักได้รับการช่วยเหลือจากผู้ต้องขังที่มี ความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง ทั้งนี้ ประเด็นการร้องเรียนโดยส่วนใหญ่จะเป็นเกี่ยวกับความไม่ เป็นธรรมในการดำเนินคดี และการได้รับความสะดวก ซึ่งโดยปกติถ้าเป็นเรื่องที่หน่วยงานสามารถ แก้ไขได้ก็จะจบโดยไม่ต้องร้องเรียนไปยังหน่วยงานภายนอก

ทั้งนี้ เกี่ยวกับนโยบายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนทั้งผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่าปัจจุบันหน่วยงานให้ความสำคัญค่อนข้างมากในเรื่องดังกล่าว อีกทั้งในสังคมผู้ต้องขังเอง มีโอกาสที่เปิดกว้างมากขึ้น มีช่องทาง ที่ไม่กีดกันในการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในเรื่องการร้องเรียนรวมถึงการรับรู้ข่าวสารอื่นๆ

2.2 การติดตามผลการดำเนินการเกี่ยวกับการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ในเรื่องของการติดตามผลการร้องเรียนของผู้ต้องขังที่ส่งไปยังหน่วยงานภายนอกนั้นทางราชทัณฑ์ไม่ได้ดำเนินการในส่วนนี้ เนื่องจากแต่ละวันมีผู้ยื่นคำร้องเรียนจำนวนมากถึงจำนวนวันละ 20 เรื่องขึ้นไป จึงไม่สามารถติดตามให้ได้ ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานจึงยังไม่มีข้อมูลผลการดำเนินการเกี่ยวกับการร้องเรียนของผู้ต้องขังว่ามีการตอบกลับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือไม่อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นเรื่องร้องเรียนที่เป็นความลับ ทางหน่วยงานจะทราบเพียงว่าส่งไปยังหน่วยงานไหน แต่จะไม่สามารถทราบถึงเนื้อหาในการร้องเรียนได้

3. แนวคิดการพัฒนารูปแบบ หรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

การพัฒนาการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ควรเริ่มจากการพัฒนาตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเป็นสำคัญ เพราะหากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย กฎ ระเบียบต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอน/กระบวนการสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแล้ว ก็จะไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจต่อให้กับผู้ต้องขังได้ อีกทั้งวิธีการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขังก็มีความสำคัญ ยังมีช่องว่างมากเท่าไรผู้ต้องขังก็ไม่อยากที่จะเข้าหาหรือขอคำปรึกษา เห็นได้จากทุกวันนี้ความใกล้ชิดระหว่างตัวผู้ต้องขังด้วยกันเองทำให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้ต้องหาที่มีความรู้ประสบการณ์ก็จะช่วยเหลือให้คำแนะนำ ซึ่งบางครั้งก็แนะนำถูกบ้างผิดบ้างก็มีเช่นกัน ทางที่ดีคือการถ่ายทอดจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะดีที่สุด แต่ปัญหาคือองค์ความรู้ที่มีไม่มากหรือไม่เพียงพอ บางครั้งไม่มีความรู้ทั้งเกี่ยวกับมุมมองด้านสิทธิมนุษยชนด้วยซ้ำ มันก็เกิดปัญหาในการปฏิบัติต่อกันด้วยความรุนแรง เพราะคิดว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคือหน้าที่ แต่ลืมหรือไม่ได้คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

นอกจากนี้ ความเห็นส่วนตัวเห็นว่าน่าที่จะมีพัฒนาวิธีการทำงานในการติดตามความคืบหน้าเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนไปยังหน่วยงานภายนอก ซึ่งที่ผ่านมาหน่วยงานมิได้ติดตามเรื่องราวเรื่องร้องเรียนที่ผู้ต้องขังร้องไปยังหน่วยงานภายนอกไปถึงขั้นตอนไหนอย่างไร เรามีหน้าที่ส่งออกตามกระบวนการขั้นตอนแต่ไม่ได้ตามเรื่องต่อ ซึ่งอีกมุมก็อาจที่จะเพิ่มภาระให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน ประกอบกับเห็นว่าในเรื่องของการพัฒนา รูปแบบ หรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังนั้น ปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดมาสนับสนุนงานในการดูแลผู้ต้องขังในเรื่องนี้ ที่จะมาเป็นหน่วยงานกลางที่จะรับเรื่อง ประสานงานไปยังหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

ต่อไป เพราะราชทัณฑ์เองก็มีการดูแลผู้ต้องขังจำนวนมากอยู่แล้ว การดูแลเรื่องสิทธิอื่นๆ จึงไม่สามารถทำได้เต็มที่ อยากให้มีหน่วยงานกลางที่สนับสนุนเรื่องนี้มารองรับ

4.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมใน การถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ร้อยละ 70.5, 42.9, 43.8 และ 80.4 ตามลำดับ

ทั้งนี้ พบว่าตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ประเภทผู้ต้องขังที่แตกต่างกันทำให้การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังและการรับรู้วิธีการแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของรุ่งนภา เอี่ยมศรีและธานี วรภัทร์ (2558) ที่พบว่าความอ่อนด้อยทางความรู้ด้านกฎหมายจะมีผลต่อการต่อสู้คดีของผู้ต้องขัง ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง เมื่อเข้ามาอยู่ในเรือนจำแล้ว ในขณะที่สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับ ประธาน วัฒนวานิชย์ (2526) ที่กล่าวว่าผู้ต้องขังยังคงเป็นพลเมืองของประเทศแม้เขาจะต้องสูญเสียหรือถูกจำกัดสิทธิบางส่วนจากการกระทำความผิดและถูกลงโทษตามคำพิพากษา แต่ผู้ต้องขังยังคงมีสิทธิเสรีภาพบางประการเหลืออยู่ ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยกเว้นแต่สิทธินั้นจะถูกจำกัด ทั้งนี้ สิทธิในการร้องเรียนร้องทุกข์ของผู้ต้องขังเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย โดยพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องทุกข์หรือเรื่องราวใดๆ ต่อเจ้าพนักงานเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำ อธิบดีรัฐมนตรี หรือหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้อง หรือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ได้

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง และกระบวนการในการร้องเรียนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาพรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์และศักดิ์ชาย จินะวงศ์ (2559) พบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญาส่งผลทางลบต่อคดีของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ นิโรธรี จุลเหลา (2553) เสนอว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ก็สามารถให้ความช่วยเหลือจำเลยได้ เช่น การส่งเสริมการคัดกรองเพื่อช่วยเหลือผู้บริสุทธิ์ที่ถูกคุมขังในเรือนจำ เพื่อแยกผู้บริสุทธิ์ออกจากผู้ต้องขังรายอื่น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการให้โอกาสจำเลยในการได้รับการพักโทษ หรือการอภัยโทษ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลสัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำ ว่าการส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนของผู้ต้องขังในปัจจุบัน ควรมีการพัฒนาให้เพิ่มมากขึ้น เพราะจะเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ต้องขังและถือเป็นสิทธิของผู้ต้องขัง แต่ในอีกทางหนึ่งการที่ผู้ต้องขังมีการรับรู้ที่เพิ่มมากขึ้นยิ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานหรือภาระงานที่มากขึ้นด้วย

สอดคล้องกับนุชพร กิ่งแก้ว (2557) พบว่าปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทำให้ในทางการปฏิบัติไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทำการตรวจสอบจดหมายของผู้ต้องขังเพื่อเป็นการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำนั้น ปรากฏไม่มีกฎหมายให้อำนาจดังกล่าวไว้โดยเฉพาะ

ในขณะที่ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอื่น ๆ เช่น อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาคุมขัง และจำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี ไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของของ ศรันทา ทองดินนอก (2557) ที่ว่าระดับความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นขึ้นอยู่กับถิ่นที่อยู่หรือภูมิสำเนา และระดับการศึกษา โดยของศรันทา พบว่าผู้ต้องขังที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีคะแนนความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีวิชาชีพชั้นสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่พบความแตกต่างดังกล่าว

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี” คณะผู้วิจัย ศึกษาการรับรู้สิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยประกอบด้วย การรับรู้สิทธิตามกฎหมาย และการรับรู้ช่องทางในการดำเนินตามสิทธิร้องเรียน ใช้การวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed methodology) คือ การเก็บข้อมูลทั้งปริมาณจากผู้ต้องขัง จำนวน 112 คน และการข้อมูลคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกรุงเทพฯ จำนวน 5 คน สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาของระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียน การไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง และรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ดังนี้

5.1.1 ระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง

ผลการวิเคราะห์การรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงสิทธิในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 70.5 และมีผู้ต้องขังที่รับรู้ถึงสิทธิในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 29.5
2. ผู้ต้องขังส่วนใหญ่รับรู้ถึงช่องทางในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 57.1 และมีผู้ต้องขังที่ไม่รับรู้ถึงช่องทางในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 42.9
3. ผู้ต้องขังส่วนใหญ่รับรู้ถึงวิธีการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.3 และมีผู้ต้องขังที่ไม่รับรู้ถึงวิธีการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 42.9
4. ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่รับรู้ถึงกระบวนการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 80.4 และมีผู้ต้องขังที่รับรู้ถึงกระบวนการในการร้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 19.6

5.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและสภาพทั่วไปไว้ในบทที่ 4 และข้อมูลการรับรู้การร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน และด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

ด้านการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทำให้ทราบว่าได้ว่าประเภทผู้ต้องขังที่แตกต่างกันทำให้การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกัน ในขณะที่ปัจจัยส่วนบุคคลอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ด้านการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน

ปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทำให้ทราบว่าได้ว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไม่ได้ทำให้การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกันแต่อย่างใด

ด้านการรับรู้วิธีการในการร้องเรียน

ปัจจัยส่วนบุคคลประเภทผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทำให้ทราบว่าได้ว่าประเภทผู้ต้องขังที่แตกต่างกันทำให้การรับรู้วิธีการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกัน ในขณะที่ปัจจัยส่วนบุคคลอื่นๆ ไม่มีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ด้านการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียน

ปัจจัยส่วนบุคคลทุกประเภทไม่มีความสัมพันธ์กันกับการรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทำให้ทราบว่าได้ว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไม่ได้ทำให้การรับรู้กระบวนการในการร้องเรียนของผู้ต้องขังแตกต่างกันแต่อย่างใด

5.1.3 รูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

การรับรู้สิทธิด้านการร้องเรียน

ปัจจุบันการรับรู้สิทธิของผู้ต้องขังแตกต่างไปจากเดิมที่ผ่านมา ผู้ต้องขังมีการรับรู้ข้อมูลสิทธิประโยชน์ของตนเองนอกเหนือจากการให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน หรือจากการให้ความรู้จากโครงการพัฒนาปฏิบัติสัญญา จากเดิมที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งเห็นได้จากการที่ผู้ต้องขังมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน หรือจากคำแนะนำของผู้ต้องขังที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์ที่

มากกว่าให้ได้รับรู้ว่าตนรับได้การคุ้มครองสิทธิอะไรบ้างตามที่บัญญัติในกฎกระทรวงมหาดไทย มาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 หมวดที่ 6 การร้องทุกข์ ยื่นเรื่องราวและถวายฎีกาของผู้ต้องขัง ที่ระบุถึงวิธีการ/ขั้นตอน ช่องทางในการร้องทุกข์ รวมทั้งการให้หน่วยงานสนับสนุน/ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังในยื่นเรื่องร้องเรียน

ทั้งนี้ ผลจากการสัมภาษณ์ที่เป็นประเด็นน่าสนใจพบว่า วิสัยทัศน์ของผู้บริหารมีมุมมองที่เกี่ยวกับการบริหารงาน เนื่องด้วยผู้บริหารมีมุมมองว่ายิ่งหน่วยงานส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ต้องขังมากเพียงไร จะส่งผลต่อภาระงานของผู้ปฏิบัติงานที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเห็นว่าการปฏิบัติงานหน่วยงานควรที่จะส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานมากกว่าที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ต้องขัง แต่ทั้งนี้ วิธีคิดในการบริหารงานของผู้บริหารอาจส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะรับทราบสิทธิ ช่องทาง วิธีการ และกระบวนการในการร้องเรียนตามมา

การรับรู้ช่องทางการร้องเรียน

ที่ผ่านมา การรับรู้ช่องทางการร้องเรียนของผู้ต้องขังที่จะส่งไปยังหน่วยงานต่างๆ นั้น ผู้ต้องขังจะรับรู้จากการสื่อสารจากแหล่งข้อมูลภายในทั้งจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน จากโครงการทัศนศึกษาปฏิบัติสัจจ และจากผู้ต้องขังด้วยกันเองที่เป็นผู้มีคุณวุฒิความรู้และประสบการณ์ ดังนั้นการรับรู้ช่องทางการกล่าวในการร้องเรียนที่เพิ่มมากขึ้นเป็นผลให้กระบวนการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในการดำเนินคดีมีเพิ่มมากขึ้น

ทั้งนี้ การดำเนินงานที่ผ่านมามีบางหน่วยงานที่เข้ามาให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังเช่นกันว่าหน่วยงานนั้นๆ มีหน้าที่และอำนาจในการดำเนินการอย่างไร แต่ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างการรับรู้ให้เกิดแก่ผู้ต้องขัง อีกทั้งวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้เกิดแก่ผู้ต้องขังที่ไม่มีพื้นฐานความรู้หรือการศึกษาทำให้ยากแก่การเข้าถึงและระดับความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มดังกล่าว ซึ่งปัญหาดังกล่าวทำให้การช่วยเหลือในการร้องทุกข์ หรือการดำเนินการในเรื่องการยื่นเรื่องร้องเรียนต้องอาศัยพึ่งพาเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน หรือในส่วนของผู้ต้องขังด้วยกันเอง

การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน

ที่ผ่านมา ผู้ต้องขังสามารถเขียนหนังสือร้องทุกข์ผ่านเรือนจำ หรือสามารถมอบอำนาจหรือขอให้ญาติดำเนินการร้องทุกข์ให้ได้ หรือแม้กระทั่งสามารถขอความช่วยเหลือจากทนายความได้ แต่โดยส่วนใหญ่การเขียนหนังสือร้องทุกข์สามารถดำเนินการได้สองแบบคือ แบบที่ต้องการปกปิดข้อมูลเป็นความลับ และแบบไม่เป็นความลับ ซึ่งกรณีการขอปกปิดเป็นความลับเอกสารร้องทุกข์ดังกล่าวจะถูกปิดผนึกใส่ซองและส่งออกไปยังหน่วยงานปลายทาง ดังนั้น การปกปิดข้อมูลดังกล่าวเป็นผลให้หน่วยงานขาดการติดตามผลการดำเนินงานในการยื่นเรื่องร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง เพราะหน่วยงานจะไม่อาจทราบประเด็นเรื่องในการร้องเรียนดังกล่าวว่ามีการร้องเรียนในประเด็นใด

ดังนั้นที่ผ่านมาหน่วยงานจะรับทราบก็ต่อเมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหนังสือมายังหน่วยงานให้ชี้แจงเรื่องดังกล่าวเท่านั้น

การรับรู้กระบวนการร้องเรียน

ที่ผ่านมา การดำเนินงานดังกล่าวหน่วยงานมีการเปิดโอกาสและอำนวยความสะดวกให้กับผู้ต้องขัง รวมทั้งการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังที่เป็นชาวต่างชาติที่มีปัญหาในเรื่องของการสื่อสาร ทั้งนี้ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขังเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะช่วยเหลือ อาทิ การตรวจแก้ไขหนังสือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ความต้องการในการร้องเรียน การแก้ไขคำถูกผิดก่อนที่จะถูกส่งไปยังหน่วยงานภายนอก การให้คำแนะนำต่างๆ ในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง หรือแม้กระทั่งการจัดหาอุปกรณ์เครื่องเขียนที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ต้องขัง เป็นต้น

ทั้งนี้ กรณีเรื่องร้องเรียนของผู้ต้องขัง หากมิใช่เป็นเรื่องที่ต้องการปกปิดเป็นความลับหน่วยงานจะมีการพิจารณาเนื้อหาในการร้องเรียนก่อนที่จะถูกส่งไปยังหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหากเรื่องบางเรื่องสามารถแก้ไขได้ก็จะรีบดำเนินการแก้ไขทันที ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องนำไปยื่นกับหน่วยงานภายนอก แต่หากไม่สามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้ก็จะนำเสนอแก่ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นต่อไป ซึ่งหากกรณีที่ผู้ต้องขังต้องการที่จะปกปิดเป็นความลับทางหน่วยงานก็จะดำเนินการปิดผนึกใส่ซองส่งให้กับหน่วยงานปลายทางที่ผู้ร้องมีความประสงค์จะร้องเรียนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบ หรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

ปัญหาที่พบในภาพรวมของผู้บริหาร กล่าวคือการมีแนวคิดและมุมมองการทำงานที่แตกต่างกัน นั่นคือ ผู้บริหารมองว่าระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังที่มีอยู่ปัจจุบันดีและเพียงพออยู่แล้วหน่วยงานไม่จำเป็นต้องสร้างการรับรู้ที่เพิ่มมากขึ้น เพราะยังผู้ต้องขังมีการรับรู้ที่เพิ่มมากขึ้นยิ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานหรือภาระงาน ณ ปัจจุบันที่มีอยู่จำนวนมากเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน จากการสัมภาษณ์บางคนกลับเห็นว่าการส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนของผู้ต้องขังควรมีการพัฒนาให้เพิ่มมากขึ้น เพราะจะเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ต้องขังและถือเป็นสิทธิของผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการให้ความรู้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมีมุมมองที่เห็นว่ามี ความจำเป็นเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมมองการทำงานในเรื่องของสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเสมือนเส้นบางๆ ระหว่างผู้ต้องขังกับผู้ปฏิบัติงานที่จะอยู่ร่วมกัน ประกอบกับการศึกษาของผู้ปฏิบัติงานที่จบ การศึกษามาจากหลากหลายคุณวุฒิการศึกษา ทำให้ไม่มีพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง ซึ่งเห็นได้จากการยอมรับของผู้บริหารบางท่านว่าตนเองไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของสิทธิมนุษยชน ไม่รู้ว่าในมุมของกรอบการทำงานที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังมีแค่ไหนอย่างไรเพื่อจะสามารถ

ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขังไม่ให้เกิดความรุนแรงและเกิดปัญหาในการร้องเรียนตามมา ซึ่งการทำงานกับผู้ต้องขังยอมรับว่าจำเป็นต้องมีทั้งพระเดชพระคุณในการปฏิบัติกับผู้ต้องขัง เป็นต้น

สุดท้าย เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับเรื่องร้องเรียนควรที่จะมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันในการหาทางออกเพื่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง อาทิ การเข้าให้ความรู้กับผู้ต้องขังถึงบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับเรื่องร้องเรียน การหาทางออกในการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องขังร่วมกัน หรือแม้กระทั่งการส่งต่อข้อมูลการร้องเรียนของผู้ต้องขัง เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ให้กรมราชทัณฑ์ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องให้มีวิธีการ / ขั้นตอนที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น
2. ผู้บริหารต้องตระหนักถึงการสั่งการต่างๆ โดยเฉพาะหลักสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติงานจริง เนื่องด้วยการนโยบายการเร่งรัดกวาดล้างเรื่องต่างๆ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานยากต่อการทำงาน

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จัดหลักสูตรอบรมเฉพาะด้านเกี่ยวกับการให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี
2. จัดโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำหรือแดนต่างๆ
3. จัดทำโครงการเพื่อนฟังเพื่อนเพื่อผู้ต้องขัง ที่ได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานทำหน้าที่เป็นตัวแทนเพื่อสื่อสารถ่ายทอดและให้คำแนะนำกับผู้ต้องขังด้วยกันในการดำเนินการเกี่ยวกับการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี
4. บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับเรื่องร้องเรียน
5. กำหนดเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการให้ความรู้สิทธิผู้ต้องขัง ช่องทางการร้องเรียน วิธีการ/ขั้นตอนกระบวนการร้องเรียน
6. จัดทำเอกสาร / แผ่นพับเพื่อแนะนำข้อมูลสิทธิผู้ต้องขัง ช่องทางการร้องเรียน วิธีการ/ขั้นตอนกระบวนการร้องเรียน
7. จัดทำช่องทางเสียงตามสายในการให้ความรู้ต่างๆ แก่ผู้ต้องขัง

5.3 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิสัยทัศน์ผู้บริหารต่อการบริหารงานและการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี
2. การศึกษาเปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี ระหว่างเรือนจำหน่วยต่างๆ รวมถึงเปรียบเทียบเรือนจำส่วนกลางและเรือนจำในระดับภูมิภาค

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กุลพล พลวัน. (2527). **สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมอัยการ.
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2562). **สถิติข้อมูลเกี่ยวกับกรณีผู้ร้องที่เป็นผู้ต้องขังร้องเรียนมาที่
กลุ่มงานจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ ข้อมูลปีงบประมาณ 2559-2562**
- กุลพล พลวัน. (2539). “สิทธิของผู้ต้องขัง,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับงาน
ราชทัณฑ์หน่วยที่ 9-15. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมยศ เชื้อไทย. (2551). **หลักกฎหมาย: หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:
วิญญูชน.
- ชนิษฐนันท์ อภิहरษากร. (2552). ว่าด้วย..เรื่องร้องเรียนของผู้ต้องขัง. **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน**.
ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2552, 99-111.
- ชาย เสวีกุล. (2514). **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- นโรธรี จุลเหลา. (2553). **ความรับผิดชอบของกระบวนการยุติธรรมต่อผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นจำเลยใน
คดีอาญาและแนวทางในการป้องกันผู้บริสุทธิ์จากการดำเนินคดีอาญาที่ผิดพลาด : ศึกษา
เฉพาะกรณี ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ ทนายความ**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- นุชพร กิ่งแก้ว. (2557) **กฎหมายบังคับโทษ: ศึกษาเฉพาะกรณีสิทธิในการติดต่อสื่อสารทาง
จดหมายและทางโทรศัพท์ของผู้ต้องขัง**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต:ม.ป.ท.
- ประธาน วัฒนวาณิชย์. (2526). **รายงานวิจัยเรื่องสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ:
ม.ป.ท,
- ปิยะมิตร บุญนำพา. (2558) **ปัญหาในการตรวจจดหมายผู้ต้องขัง**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์และศักดิ์ชาย จินะวงศ์. (2559). บทความวิจัย การเผยแพร่ความรู้ทาง
กฎหมายในเรื่องจำกับการเพิ่มโอกาสของผู้ต้องขังในการเข้าถึงความยุติธรรม. **วารสาร
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ**. ที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม –มิถุนายน 2559, 1-17.
- รุ่งนภา เอี่ยมศรี. (2558). **สิทธิผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติ
ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

วิมลรัตน์ วราสิริกุล. (2560) การคุ้มครองผู้ต้องขังกรณีถูกทำร้ายหรือทารุณจากการปฏิบัติหน้าที่
โดยมิชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรัณยา ทองดีนอก. (2557). การรับรู้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
ของไทย: กรณีศึกษานักโทษหญิงในเรือนจำกลางอุดรธานี. สาขาวิชานิติศาสตร์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ศิริลักษณ์ ผ่องโชค. (2556). การได้รับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยหญิงในศาลชั้นต้น กรณีศึกษา :
ผู้ต้องขังหญิงทัณฑสถานหญิงกลาง. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กฎหมาย/เอกสารของทางราชการ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยี

ศักดิ์ศรี

ภาษาอังกฤษ

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

Freeman, Michael. 2557. **4 Universalism of human rights and cultural relativism.** In Routledge Handbook of International Human Rights Law. Abingdon, Oxon: Routledge

International Covenant on Civil and Political Rights

Osiatynski, Wiktor. 2557. **2 The historical development of human rights.** In Routledge Handbook of International Human Rights Law. Abingdon, Oxon: Routledge

United Nations Counter-Terrorism Implementation Task Force. 2014. **Basic Human Rights Reference Guide: Right to a Fair Trial and Due Process in the Context of Countering Terrorism.** (online). Retrieved from <https://www.ohchr.org/EN/newyork/Documents/FairTrial.pdf>

United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1975

Universal Declaration of Human Rights

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4 (กลุ่มที่ 2)

เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ให้ใช้สำหรับเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยผู้เก็บข้อมูลเท่านั้น ห้ามแจกแบบสอบถามให้ผู้ต้องขังกรอกด้วยตัวเอง เพราะอาจเป็นการชี้นำและไม่ได้ข้อมูลตามความจริง
2. คำถามบางข้อ ห้าม นำตัวเลือกมาตั้งคำถามขึ้นใหม่โดยเด็ดขาด
3. ให้ผู้เก็บข้อมูลอ่านคำถามต่อไปนี้ แล้วกรอกข้อมูล หรือ ทำเครื่องหมาย ✓ ในตัวเลือกที่ตรงกับคำตอบของผู้ต้องขัง
4. หากไม่มีคำตอบที่ตรงกับตัวเลือกที่ออกแบบไว้ ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ใน ☐ อื่น ๆ แล้วกรอกคำตอบนั้น
5. ให้แจ้งผู้ต้องขังที่ให้ข้อมูลว่า “คำตอบจากแบบสอบถามนี้จะเก็บรักษาไว้เป็นความลับ และหากผู้เก็บข้อมูลเห็นว่าเป็นเรื่องที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ จะส่งต่อความช่วยเหลือให้ ดังนั้น จึงขอให้ตอบคำถามตามความเป็นจริง”

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1.1 ปัจจุบัน ท่านอายุเท่าไร

- ☐ 18 – 25 ปี ☐ 26 – 30 ปี ☐ 31 – 40 ปี
☐ 41 – 50 ปี ☐ 51 – 60 ปี ☐ 60 ขึ้นไป

1.2 การศึกษาสูงสุดของท่าน (เลือกคำตอบเดียว)

- ☐ ต่ำกว่าประถมศึกษา ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.
☐ อนุปริญญา หรือ ปวส. ☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี

1.3 ก่อนเป็นผู้ต้องขังคดีนี้ ท่านประกอบอาชีพอะไรบ้าง (เลือกได้หลายคำตอบ)

- ☐ รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ ☐ พนักงานบริษัท / เอกชน
☐ เจ้าของกิจการ ☐ รับจ้างทั่วไป
☐ ไม่ประกอบอาชีพ ☐ อื่น ๆ

1.4 หากท่านประกอบอาชีพ ท่านมีรายได้ต่อเดือนเท่าใด (เลือกได้หลายคำตอบ)

- ☐ น้อยกว่า 10,000 บาท/เดือน ☐ 10,001 – 20,000 บาท/เดือน
☐ 20,001 – 30,000 บาท/เดือน ☐ 30,001 ขึ้นไป

1.5 ประเภทผู้ต้องขัง

- ☐ ผู้ต้องขังเด็ดขาด (จากนั้นให้ไปตอบที่ข้อ 1.7)
☐ ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี (จากนั้นให้ข้ามไปตอบที่ข้อ 1.8)

1.6 ถ้าท่านเป็นผู้ต้องขังระยะเวลาการถูกคุมขัง

- ☐ น้อยกว่า 1 ปี ☐ 1 ขึ้นไป – 20 ปี ☐ 21 – 40 ปี
☐ 41 – 60 ปี ☐ 61 ปี – ถึงตลอดชีวิต

1.7 จำนวนครั้งในการถูกดำเนินคดี

- ☐ ก่อนหน้านี้ไม่เคยถูกดำเนินคดีมาก่อน
☐ ก่อนหน้านี้เคยถูกดำเนินคดีมาแล้วระหว่าง 1 - 5 ครั้ง
☐ ก่อนหน้านี้เคยถูกดำเนินคดีมาแล้วระหว่าง 6 - 10 ครั้ง
☐ ก่อนหน้านี้เคยถูกดำเนินคดีมาแล้วมากกว่า 10 ครั้ง

ส่วนที่ 2 การรับรู้สิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง

- 2.1 ท่านรู้หรือไม่ว่า ท่านสามารถร้องทุกข์ได้ด้วยวาจา หรือด้วยการยื่นเป็นหนังสือ
☐ รู้ ☐ ไม่รู้
- 2.2 ท่านรู้หรือไม่ว่า การร้องทุกข์ การยื่นเรื่องราว การถวายฎีกานั้น หากท่านไม่สามารถจัดหาเครื่องเขียนส่วนตัวได้ ทางทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลางจะต้องเป็นผู้จัดหาให้
☐ รู้ ☐ ไม่รู้
- 2.3 ท่านรู้หรือไม่ว่า การเขียนคำร้องทุกข์ เรื่องราว หรือฎีกา ท่านต้องเขียนเอง เว้นแต่ท่านไม่สามารถเขียนเองได้
☐ รู้ ☐ ไม่รู้
- 2.4 ท่านรู้หรือไม่ว่า การเขียนคำร้องทุกข์ เรื่องราว หรือฎีกา ท่านต้องเขียนในที่ซึ่งทางการเรือนจำจัดให้
☐ รู้ ☐ ไม่รู้
- 2.5 ท่านรู้หรือไม่ว่า ข้อความในหนังสือร้องทุกข์ เรื่องราวและฎีกานั้น ผู้ต้องขังจะขอรักษาเป็นความลับก็ได้
☐ รู้ ☐ ไม่รู้
- 2.6 ท่านรู้หรือไม่ว่า ในกรณีที่ท่านขอสงวนข้อความเป็นลับ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอยู่ไกลในระยะที่อาจอ่านเข้าใจข้อความที่เขียนหรือขออ่านหรือยอมให้ผู้อื่นมีโอกาส เช่นนั้นนอกจากบุคคลที่ท่านนั้นยินยอม
☐ รู้ ☐ ไม่รู้

ส่วนที่ 3 การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน

3.1 ท่านทราบหรือไม่ว่าท่านสามารถใช้สิทธิยื่นคำร้องทุกข์หรือเรื่องรวมใดๆ ต่อบุคคลต่อไปนี้ได้

บุคคลรับเรื่องร้องทุกข์	การรับรู้	
	ใช่	ไม่รู้
3.1.1 พนักงานเรือนจำ		
3.1.2 ผู้บัญชาการเรือนจำ		
3.1.3 อธิบดีกรมราชทัณฑ์		
3.1.4 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม		

3.2 ท่านทราบหรือไม่ว่าท่านสามารถใช้สิทธิยื่นคำร้องทุกข์หรือเรื่องรวมใดๆ ต่อหน่วยงานของรัฐต่อไปนี้ได้

หน่วยงาน	การรับรู้	
	ใช่	ไม่รู้
3.2.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ		
3.2.2 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ		
3.2.3 กระทรวงยุติธรรม		
3.2.4 สำนักงานอัยการสูงสุด		
3.2.5 สภานายความ		
3.2.6 ผู้ตรวจการแผ่นดิน		
3.2.7 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ		
3.2.8 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ		
3.2.9 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตภาครัฐ		

ส่วนที่ 4 การรับรู้วิธีการในการร้องเรียน

4.1 ท่านทราบหรือไม่ว่ามีวิธีการในการร้องเรียนดังนี้

วิธีการ	การรับรู้	
	รู้	ไม่รู้
4.1.1 เขียนหนังสือร้องทุกข์ผ่านเรือนจำ		
4.1.2 มอบอำนาจหรือขอให้ญาติไปร้องทุกข์ให้		
4.1.3 ขอความช่วยเหลือจากทนายความที่พบผู้ต้องขังอื่นในเรือนจำ		

4.2 ท่านรู้หรือไม่ว่า หนังสือร้องทุกข์หรือเรื่องราว หรือฎีกานั้นให้ผู้ต้องขังยื่นต่อพัสดี หรือจะใส่ลงในที่ซึ่งจัดไว้เพื่อการนั้นก็ได้

☐ รู้

☐ ไม่รู้

4.3 ท่านรู้หรือไม่ว่า เจ้าพนักงานเรือนจำทุกคนไม่สามารถห้าม หรือขัดขวางการยื่นหนังสือร้องทุกข์ หรือฎีกาของท่านได้

☐ รู้

☐ ไม่รู้

ส่วนที่ 5 การรับรู้กระบวนการร้องเรียน

5.1 ท่านรู้หรือไม่ว่า เมื่อพัสดุได้รับหนังสือหนังสือร้องทุกข์หรือเรื่องราว หรือฎีกาให้เปิดซองตรวจดูข้อความ และปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) สอบข้อเท็จจริง

(2) แก้ไขหรือช่วยเหลือตามคำร้องขอตามสมควรแก่กรณี

(3) เสนอต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำพร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติที่กล่าวแล้ว

☐ รู้

☐ ไม่รู้

5.2 ท่านรู้หรือไม่ว่า ข้อความในหนังสือร้องทุกข์ เรื่องราวและฎีกานั้น ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอ่าน แต่มีหน้าจัดส่งไปยังผู้รับ หากเป็นหนังสือมีถึงรัฐมนตรีหรือทูตเกล้าฯ ถวาย ให้ส่งไปยังอธิบดีดำเนินการต่อไปตามสมควร

☐ รู้

☐ ไม่รู้

5.3 ท่านรู้หรือไม่ว่าคำสั่งหรือคำชี้แจงตอบคำร้องทุกข์ เรื่องราวหรือฎีกา ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลางจะต้องแจ้งให้ผู้ยื่นทราบและจัดให้ลงลายมือชื่อรับทราบไว้เป็นหลักฐาน

☐ รู้

☐ ไม่รู้

***** ขอขอบคุณในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ *****

แบบสัมภาษณ์

หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4 (กลุ่มที่ 2)

เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

กลุ่มเป้าหมาย : ผู้ปฏิบัติงานของทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องกับกระบวนการ/ขั้นตอนการร้องเรียนของผู้ต้องขังเกี่ยวกับการดำเนินคดี

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการ/ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี รวมทั้งแนวคิดในการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4

การสัมภาษณ์ดังกล่าว เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ โดยมีกรอบในการสัมภาษณ์ 4 ประเด็นหลัก คือ (1) การรับรู้สิทธิในการร้องเรียน (2) การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน (3) การรับรู้วิธีการร้องเรียน และ (4) การรับรู้กระบวนการดำเนินคดีอาญา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-นามสกุล
2. ระดับการศึกษาสูงสุด
3. ตำแหน่ง.....ส่วนงาน.....
4. รับผิดชอบงานเกี่ยวกับ.....
5. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งในปัจจุบัน.....
6. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

1. ท่านได้รับการอบรมความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ต้องขัง อาทิ สิทธิในการร้องเรียน ช่องทางในการร้องเรียน วิธีในการร้องเรียน และกระบวนการดำเนินคดีอาญา หรือไม่ / อย่างไร
2. ท่านได้รับการอบรมความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง อาทิ ขั้นตอน/วิธีปฏิบัติในการรับเรื่องร้องเรียน ขั้นตอน/วิธีการรักษาความลับ” หรือไม่ / อย่างไร
3. ปัญหาที่พบและเกิดขึ้นบ่อยครั้งในการปฏิบัติงานของท่าน “ในส่วนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี” คืออะไรบ้าง / อย่างไร
4. ปัญหาที่พบและเกิดขึ้นบ่อยครั้งในการปฏิบัติงานของท่าน “ในส่วนของการบริหารจัดการของหน่วยงานของท่านในการร้องเรียนของผู้ต้องขังเกี่ยวกับการดำเนินคดี” คืออะไรบ้าง / อย่างไร
5. จากประสบการณ์การทำงานของท่าน ท่านคิดว่าปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังเกี่ยวกับการดำเนินคดีมีประเด็นใดสำคัญบ้าง / อย่างไร
6. ปัจจุบันหน่วยงานของท่านมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีหรือไม่ / อย่างไร
7. ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการร้องเรียนสิทธิของผู้ต้องขังเกี่ยวกับการดำเนินคดี ท่านมีแนวคิดในการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังอย่างไร

แบบสัมภาษณ์

หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4 (กลุ่มที่ 2)

เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี

กลุ่มเป้าหมาย : ผู้บริหารของทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการ/ขั้นตอนของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี รวมทั้งนโยบายหรือแนวคิดของผู้บริหารในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง และแนวคิดการพัฒนารูปแบบหรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในกระบวนการยุติธรรม รุ่นที่ 4

การสัมภาษณ์ดังกล่าว เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดี โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับการรับรู้สิทธิในการร้องเรียนความไม่ได้รับความเป็นธรรมในการถูกดำเนินคดีของผู้ต้องขัง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้สิทธิการร้องเรียนของผู้ต้องขัง 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ โดยมีกรอบในการสัมภาษณ์ 4 ประเด็นหลัก คือ (1) การรับรู้สิทธิในการร้องเรียน (2) การรับรู้ช่องทางในการร้องเรียน (3) การรับรู้วิธีการร้องเรียน และ (4) การรับรู้กระบวนการดำเนินคดีอาญา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-นามสกุล
2. ระดับการศึกษาสูงสุด
- 3 ตำแหน่ง.....ส่วนงาน.....
4. รับผิดชอบงานเกี่ยวกับ.....
5. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งในปัจจุบัน.....
6. วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

1. หน่วยงานของท่านมีการอบรมการให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงาน “ในการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ต้องขัง อาทิ สิทธิในการร้องเรียน ช่องทางในการร้องเรียน วิธีในการร้องเรียน และกระบวนการดำเนินคดีอาญา” หรือไม่ / อย่างไร
2. หน่วยงานของท่านมีการอบรมการให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงาน “ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง อาทิ ขั้นตอน/วิธีปฏิบัติในการรับเรื่องร้องเรียน ขั้นตอน/วิธีการรักษาความลับ ” หรือไม่ / อย่างไร
3. หน่วยงานของท่านมีกระบวนการในการสร้างการรับรู้แก่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินคดีอย่างไร / บ่อยครั้งแค่ไหน
4. หน่วยงานของท่านมีแนวปฏิบัติอย่างไรในการอำนวยความสะดวกในการยื่นคำร้องเรียนของผู้ต้องขัง
5. ส่วนใหญ่แล้วการร้องเรียนสิทธิของผู้ต้องขังเกี่ยวกับการดำเนินคดีจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับอะไร
6. ท่านคิดว่าการที่พัศดีเมื่อได้รับหนังสือร้องทุกข์หรือเรื่องราว หรือฎีกา และทำหน้าที่ในการเปิดซองตรวจดูข้อความ และปฏิบัติดังต่อไปนี้ (1) สอบข้อเท็จจริง (2) แก้ไขหรือช่วยเหลือตามคำร้องขอตามสมควรแก่กรณี และ (3) เสนอต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำพร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติที่กล่าวแล้ว นั้น จะมีผลต่อผู้ต้องขัง หรือต่อหน่วยงานของท่านหรือไม่ / อย่างไร
7. หน่วยงานของท่านมีการติดตามผลการร้องเรียนของผู้ต้องขังที่ส่งไปยังไปยังหน่วยงานภายนอกหรือไม่ / อย่างไร
8. ส่วนใหญ่แล้ว คำสั่งหรือคำชี้แจงตอบคำร้องทุกข์ เรื่องราวหรือฎีกา ที่ผู้ต้องขังร้องเรียนไปยังหน่วยงานภายนอกเป็นผลต่อผู้ต้องขังมากน้อยอย่างไร
9. ท่านมีนโยบายหรือให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการร้องเรียนอย่างไร
10. ท่านคิดว่า หน่วยงานของท่านควรมีการพัฒนารูปแบบ หรือระบบการเข้าถึงสิทธิในการร้องเรียนของผู้ต้องขังหรือไม่ / อย่างไร

-----ขอขอบพระคุณที่ให้ความกรุณาในการตอบแบบสัมภาษณ์-----

ประวัติย่อของผู้วิจัย

1. ชื่อ สกุล พันตรีหญิง จิตลดา สุจิตต์
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 128 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่คดีพิเศษชำนาญการ
 สถานที่ทำงาน กรมสอบสวนคดีพิเศษ
 128 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
 วุฒิการศึกษา ปริญญาโท International Business And Management

2. ชื่อ สกุล นายเจตน์ ดิษฐอุตม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 89/130 ถนนสารินิธิ หมู่ 7 ตำบลโคกขาม อำเภอเมืองสมุทรสาคร
 จังหวัดสมุทรสาคร 74000
 ตำแหน่ง หัวหน้ากลุ่มงานสืบสวนสอบสวนคดีอาญา
 สถานที่ทำงาน กรมการปกครอง
 วุฒิการศึกษา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

3. ชื่อ สกุล นายเจิมบุญญ์ จิปปภพ
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 1 ซอยสามัคคี 60-12 ถนนสามัคคี ตำบลท่าทราย อำเภอเมืองนนทบุรีจังหวัด
 นนทบุรี 11000
 ตำแหน่ง นักวิชาการยุติธรรมปฏิบัติการ
 สถานที่ทำงาน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
 วุฒิการศึกษา Master of Arts (Politics)

4. ชื่อ สกุล นายเชาว์วัศ สุกุลวรวิทย์ กรมศิลปากร
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 610/150 ถนนอโศก-ดินแดง แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400
 ตำแหน่ง นักวิชาการศิลปากรชำนาญการ
 สถานที่ทำงาน กรมศิลปากร
 วุฒิการศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม)

5. ชื่อ สกุล ดร.ทิวาวรรณ อายุวัฒน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 299/33 หมู่บ้านภณาสิริ ถนนวาริน-ศรีสะเกษ ตำบลค่าน้ำแซบ
 อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 3400
 ตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายวิชาการ, พนักงานมหาวิทยาลัย
 สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
 วุฒิการศึกษา ปรัชญาคุณบัณฑิต (อาชีวศึกษา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม)
6. ชื่อ สกุล นายภูธรธิศ อินาวัง
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 33/466 บ้านพักข้าราชการ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
 กรุงเทพฯ 10900
 ตำแหน่ง นักพัฒนาวิทยาชำนาญการ
 สถานที่ทำงาน กรมราชทัณฑ์
 วุฒิการศึกษา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
7. ชื่อ สกุล ร้อยเอก รพีพงศ์ กฤตีสวนสมบัติ
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 410/90 ถนนประชากรราชู สาย 2 แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพฯ 10800
 ตำแหน่ง ทนายทหาร
 สถานที่ทำงาน กรมพระธรรมนูญ
 วุฒิการศึกษา LL.M. International Human Right Law
8. ชื่อ สกุล นางสาววิชาดา จิตติกรยุทธนา
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 116/2 ซอยรามอินทรา 23 ถนนรามอินทรา แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน
 กรุงเทพฯ 10220
 ตำแหน่ง พนักงานคุมประพฤติปฏิบัติการ
 สถานที่ทำงาน กรมคุมประพฤติ
 วุฒิการศึกษา Master of Laws in Criminal Justice

9. ชื่อ สกุล นางสาวชลีภักดิ์ปรีดียา พลอยงาม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 156/3 หมู่ 8 ตำบลบางนา อำเภอบางน้ำหมอก จังหวัดชลบุรี 20160
 ตำแหน่ง นักสืบสวนสอบสวนปฏิบัติการ
 สถานที่ทำงาน สำนักงาน ป.ป.ส.
 วุฒิการศึกษาปริญญาตรี กศ.บ.
10. ชื่อ สกุล นางสาวสุปรียา ศิริเอี่ยม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 5/164 หมู่บ้านประชาณีเวศน์ 2 ระยะ 3 ประชาชื่น ตำบลบางตลาด อำเภอบางกรี่ จังหวัดนนทบุรี 10210
 ตำแหน่ง นักวิชาการผู้ชำนาญการ
 สถานที่ทำงาน สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน
 วุฒิการศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
11. ชื่อ สกุล นางสาวอิสริยา สันติธรรม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน พระรามันต์ เฟส อพาร์ทเมนต์ 128 ซอยแจ้งวัฒนะ 14 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
 ตำแหน่ง นักวิชาการยุติธรรมปฏิบัติการ
 สถานที่ทำงาน สำนักงานกิจการยุติธรรม
 วุฒิการศึกษา สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต